

Janez Žmavc
V PRISTANU SO OREHOVE LUPINE

Študijalni knjižnici v Celju
poljskije

Janez Žmavc

26. XII. 1958.

JANEZ ŽMAVC

V PRISTANU
SO OREHOVE LUPINE

DRAMSKA EPIZODA V DVEH DEJANJIH

CELJE 1958

CA 132

Gr 172/1958

O s e b e

Ana, mati
Ali, njen soprog
Vanda, njuna hči
Veljko, Anin sin
Bojan, Vandin soprog
Matilda, Anina sestra
Zorica
Raznašalec

Č a s i n k r a j

Na današnji dan v Ljubljani

I. DEJANJE

1. slika

(Remčevi so lastniki dveh hiš. Ta, v kateri prebivajo, je bila sezidana leta 1880. Vse dogajanje je postavljeno v prostrano in mračno avlo, prenatrpano z zaprašeno in črvojedno kramo: visoko starinsko omaro, okroglo mizico z marmorno ploščo, naslanjačem, kanapejem itd. Stopnišče in dohodi v kuhinjo, salon, spalnico in na prosto.)

(Sončnega junijskega jutra. — ALI stoji betežno pod visokim oknom, ki pošilja nanj skozi zamazana stekla nekaj sončne toplote. Ogrnjen je v oguljen lovski suknjič v tridesetih letih elegantnega kroja; na ostarelih ramenih mu je že dolgo preohlapen.)

(ALLJU je čez sedemdeset let. Kljub svoji nezatni pojavi bi bil lahko osebnost. Po krivdi neke družabne zanemarjenosti pa je postavljen bolj v ozadje. Zaradi morebitnih simpatij do njegove vdanosti v usodo bi rajši rekli, da je preskromen. 1935. leta je nepričakovano podedoval glavne delnice Tovarne cementa in apnenca d. d., ki je bila že tik pred polomom. To, da se je še pravočasno oženil, preden je za slepo ceno začel razprodajati delnice, se je zgodilo mimo njegove zavesti. Po vojni mu omogočajo životarjenje ženina služba, neznatne najemnine in pa še zavest, da kaj več ne more pričakovati spričo svojih nadložnih let. Zaradi teh let, ki jim sam posveča prekomerno pozornost, tudi njegovih slabosti ne jemljimo zares. — V odnosu do svakinje MATILDE je sproščeno domač, že skoro robot, ANINO gospostvo pa mu je vtisnilo pečat tradicionalne, toda nikakor ne nasilne podložnosti.)

(Bronasto okovje na dverih zašklopoče. Šum padajočega papirja. ALI se čez čas odloči ter odide pogledat.)

MATILDA (toliko da jo zaslutimo za vso to kramo pri kuhinjskem vhodu):
Zajtrk! ...

(MATILDA je ANINA starejša sestra. 60 let. Sužnja v hiši, priklenjena s čustvenimi vezmi na sorodnike in obtežena s spomini na neizživete ljubezni. Bila je manj lepa od svoje sestre in je zato ostala stara devica.)

(ALI se počasi vrača s časnikom in s pismom, ki že z naslovom kaže na vznemirljivo vsebino. Obraz se mu čedalje bolj temni.)

MATILDA (se znova pojavi): Vsako jutro vas lovim ... Človek ne bi verjel, kaj je tebe spravilo pokonci — Kaj pa Ana? Ana še spi! ... Zajtrk! — Meni bi tudi prijal takle dopust, pa da bi me kdo prevažal po mestu pa na morje. Vsa je zmešana! Ko da bi se še nikoli ne bila vozila z avtom! ... (Se vzpenja po stopnicah.) Lanski dopust pol toliko ni skakala. Letos pa, ko da bo vsako leto mlajša. (Se domisli, da jo stopnice preveč upehajo, grozilno proti vrhu) Zajtrk!

ALI: Kaj!? ...

MATILDA (se vrača): Bog ve, kakšno sramoto bi vam delala, ko bi me kakšenkrat povabili s seboj. Kuhati znam, kuhati, z vami za isto mizo sedeti, to pa ne. — Kdo piše?

ALI (nervozno): Ni zate.

MATILDA (se približa): Vem, da ne. Pa kdo piše? ... (Veselo) Veljko! Vedela sem! Jej! Sanjalo se mi je!

ALI: Pismo je za Ano.

MATILDA: Saj! Ali, naj ji ga jaz nesem!

ALI: Trapa ...

MATILDA: Ni se mi zaman sanjalo. Z avtom se je pripeljal, na svetu tako kot Bojan. Domov pride, saj so počitnice!

ALI: Domov! ... Mu boš ti poslala denar?

MATILDA: Kako veš, da piše po denar?

ALI: Pa ti, da ne piše? Matilda, ne jezi me!

MATILDA: Jej, s čim te pa jezim? Vesela sem, ko piše. A bi ne smela biti vesela? Dve leti nobene prave pošte, človek ne ve, je živ ali mrtev ... (Ponižno) Ali, daj meni! Ti si taka surovina. Vse pokvariš.

ALI (se pomišlja za hip, nato šele reagira): Ne!

MATILDA: Zakaj ne?

ALI: Cmeriš se! Cmeriš, ko ti ne pride nič drugega na pamet!

MATILDA: Saj ga niti odprl ne boš! Kar v peč ga boš ...

ALI: Ti coprnica ti! ...

VANDA (prihaja skoro neslišno po stopnicah, v razkošni jutranji halji): Kaj zame, pači?

(VANDI je 20 let. Lepo je oblečena, lepo česana, ne bi se pa mogli odločiti, da je mikavna. Na njej je nekaj zahrbtno neprijetnega.)

ALI (raztreseno): Zate? ... ja ... (Obrača dnevnik)

VANDA (neprisiljeno): Bojan si ga je naročil med dopustom sem. Mistič je tudi nate.

ALI (ni čisto pri stvari): Hja ...

VANDA (ga poljubi na lice): Dobro jutro. Si se naspančkal?

ALI: Mislím, ne bi rekel ...

VANDA: Je mama koj zaspala?

MATILDA: Kdaj ste se pa vrnili? Čakala sem vas.

VANDA: Oh, ne spominjam se. Menda nekaj čez drugo.

ALI: *Zase vem, da sem prezgodaj vstal.*

MATILDA: *Ob devetih, pa prezgodaj!*

ALI (jezen): *Ja! ... Če smo bili ob treh doma ... je potem ravno šest ur ...
Preveč sem pil —*

VANDA: *Nič ni bilo preveč, pači. Samo poredkoma greš ven.*

ALI: *Poredkoma — menda res. V zadnjih desetih letih ne pomnim tako
dragega izleta.*

VANDA: *Zakaj dragega?*

ALI: *Lahko bi šli v bolj poceni restaurant. V bar pa niti ne bi bilo treba.*

VANDA: *Kaj se grizeš! Bojan je plačal.*

ALI: *Že res ... Najmanj pet tisoč v enem dnevu.*

MATILDA: *Pet tisoč! ...*

VANDA (jezno): *Kaj pa je to? Med samimi inozemci — blamirali bi se!
Po tvojem bi morali še s seboj nositi!*

MATILDA: *Zakaj pa greste v Opatijo! Prav vam je!*

VANDA: *Oh, teta Matilda! ... Človek bi se zjokal. Nikamor se ne pre-
maknete, še do kavarne vam je predaječ. Jaz bi se ne mogla več
vživeti v takšen dolgčas.*

BOJAN (se pojavi vrh stopnic, samozadovoljno): *Jutro, Ali! Jutro, teta
Matilda!*

(BOJANU je 40 let. Srednje velik, trebušast, pust na pogled. Toda mož
je trdne veljave, pridobitnik sodobnega kova. Trenutno je komer-
cialni direktor velike tekstilne tovarne na podeželju. Ni kazno, da bi
z VANDO veljala za ravno idealen zakonski par. Táko in podobna
sumničenja pa pobija njuna imovitost, ki je očitna kljub večnemu
tarnanju, kako globoko sta zabredla v dolgove.

Pri sorodnikih se je BOJAN znal udomačiti ali jim vsaj zbuditi željo,
da bi moral za vedno ostati med njimi. Zaradi lepšega se otepa pre-
velikih intimnosti, ker je pač samostojen in skrben rednik svoje žene
in bodočih potomcev, dejansko pa se drži brezobzirnega načela —
dokler se pač spleča: drugi nič meni, jaz nič drugim! — Oblečen je
v bele hlače iz volnenega tropicala in v moder svilen jutranji jopič.)

ALI (pri katerem uživa BOJAN vse spoštovanje in sloves velikega pri-
dobitnika): *Si pa zgoden, Bojan!*

BOJAN (presenečen obstane): *Zgoden? Zadnji — če se ne motim. Pa lačen
sem!*

MATILDA: *Ja ja! Na posteljo bi vam morala servirati! Ko da bi drugega
dela ne imela.*

ALI (jo odganja): *Ššt!*

BOJAN: *Viš, predobro se mi godi pri vas.*

VANDA (koketno očitajoče): *Pri n a s!*

BOJAN: *No, doma. Saj se razumemo. (Potegne boljše sorte cigaro iz
jopiča.) Bi viržinko, Ali?*

ALI (skoro otroče hvaležen): *O! ... Mislil sem, da sva snoči vse po-
spravila.*

BOJAN: *Ti diše?*

ALI: *Mm — si jih staknil pri kakem svojem kolegi?*

BOJAN: *Specialno za direktorje. (Mu prižge) Mama še spi, ha? ...*

VANDA: *Pači — si se z njo še kaj menil?*

ALI: *Z mamo? —*

VANDA: *Pači! ...*

ALI: *Ja ... Hja ... Se tako mudi?*

VANDA: *Bojan pravi, da takega kupca ne bomo več našli.*

ALI: *Bojan ima prav. Takega kupca ...*

MATILDA: *Kakšnega kupca, zakaj?*

ALI: *Matilda, precej pridemo. Snoči sem ... Slišiš, precej pridemo!*

BOJAN: *Po mojem bi mi morali dati mastno provizijo. Brez dnevnice in nagrad ne znam več — Če hočete, dobim kupca še za tole hišo.*

VANDA: *Za najin dom? Ne!*

ALI: *Glede prodaje one hiše — Ne vem, kako se je Ana odločila —*

VANDA (sumno): *Si se premislil?*

ALI: *Situacija se je spremenila. Matilda, rekel sem ...*

MATILDA (hudobno): *Kaj pa pismo?*

VANDA: *Kakšno pismo? ... Kaj skrivaš, pači? Skrivaš pred menoj?*

ALI: *Pred teboj? ... Pred Matildo! Pred to coprnico! Povsod ima svoj dolgi nos!*

MATILDA: *No, že prav, dolgi nos, že prav! Zdaj pa daj, da nesem Ani!*

(ALI ji pismo molče prepusti, VANDA pa ji ga iztrga. Za hip se zastrmi vanj. Zaprepadenosti sledi želja po uničenju vsega, kar bi ji kvarilo jutranje načrte.)

BOJAN (sumno): *Je kaj narobe?*

VANDA (mečka pismo med prsti, ko da bi ga hotela raztrgati): *Veljko.*

MATILDA (nežno proseče): *Vanda, daj ga meni —*

VANDA (rahlo zadivljena): *Si ti vedel, pači, da je v Beogradu?*

ALI (lažno začuden): *V Beogradu?*

VANDA (nestrpno): *Žigosano je v Beogradu! ...*

ALI: *V Beogradu ...*

VANDA: *Dve leti se ni toliko potrudil, da bi sporočil vsaj, kje živi. Je mogoče sporočil? Mami, ne da bi ti vedel? ...*

ALI (zmeden): *Mm ... mama meni, da je ta čas prav pridno študiral. Lahko tudi, da ima o tem kake informacije ... Ne vem.*

MATILDA: *Kaj pa, če je bolan?*

VANDA: *Bolan! Pači, jaz bom odprla!*

BOJAN (na zunaj moralno prizadet): *Vanda! ... bolje, da se ne vmešavaš!*

VANDA (brez pomisleka pretрга kuverto): *Moram, Bojan! Moram zaradi pačija ... Oprosti! ... čas je, da spoznaš do kraja našo famijijo — Veljka! Sam je kriv, da moram odpreti ... (Naglo preleti skope vrstice.)*

ALI (je ko na žerjavici): *Kaj piše? —*

VANDA (poražena): *Domov pride.*

MATILDA (veselo): *Domov pride! Rekla sem, sanjalo se mi je! ...*

BOJAN: *Kdaj?*

VANDA: Danes.

MATILDA (omeji nezaželeno navdušenje z nepomembno zaskrbljenostjo):
Danes?! Prej bi lahko pisal, nič nimam pripravljenega... (Odhiti)
Ojej, kaj bom scoprala! ... Ampak sanjalo se mi je! Če ni to čudež! ...

ALI (vzame zmeden pismo, ne da bi ga pogledal): Rekel bom, da sem ga pomotoma odprl —

VANDA (potlačena): Čemu ti, pači? ... Misliš, da bo napak, če se tudi midva z Bojanom udeleživa tega sprejema?

ALI: Midva z mambo bova vsekakor želela, da ostaneta ta čas doma. (Bojanu) Moramo se še pogovoriti. Če res nameravaš sprejeti službo v Ljubljani, da bi potem skupaj stanovali ...

BOJAN (na videz nejevoljno): V načrtu sem imel pravzaprav ...

VANDA: V načrtu sva imela še nekaj dni oddiha.

BOJAN: No ja ...

VANDA: Oprosti, Bojan, zelo pomanjkljivo sem te poučila o svojem po poli bratu. Predvsem moraš vedeti, da mu tudi ti ne boš preveč pri srcu. Ne le zato, ker si naš, — zato, ker si direktor.

BOJAN: Lepo, no, kaj pa je on?

VANDA: Direktorjev in vseh, ki so si malo izboljšali življenje, ne mara.

BOJAN (se ujezi): Odstopim mu svoje mesto, prav rad ga odstopim, če misli, da se bolj spozna na trgovino!

VANDA (posmehljivo): Po njegovem je socializem samo za delavce.

BOJAN: Ja, kajpa! Mi pa n i s m o za delavce! (Proti ALIJU, ki mu mehansko pritrjuje Študentovske ekstravagance, poznam jih. Kažejo se sila napredne, ko pa stopijo v življenje, strmijo, ko vidijo, da jih nikjer ne čakajo pogrnjene mize.

ALI (ponižno): Upam, da je po dveh letih ...

VANDA: Pači, vendar ne misliš, da bo tokrat drugače!

ALI: Moramo se sprijazniti z njegovim prihodom.

VANDA: Seveda, mama ga bo brez obotavljanja sprejela.

ALI: Morda pa ne —?

VANDA: Zakaj ne?

ALI (obotavlja): Njeni živci ...

VANDA: Živčna je, ker ga nima več pri sebi!

ALI: Zadnjič, ko sem ga omenil ... je rekla, da mu ne bo nikoli odpustila, ker je zginil tako brez slovesa.

VANDA: Verjetno pa ga bo sprejela. Kljub svoji užaljenosti, kljub živcem in dvema letoma ...

ALI: Formalno že, formalno ...

VANDA: Ah, pači, to je samo tvoja pobožna želja. Dejansko si nič drugega ne želi ko njegove vrnitve.

ALI: Upam na mamino navezanost ...

VANDA: Na nas? Da se je ta čas navezala na nas? ...

ALI (prikima): Je. (V prikriti nostalgiji) Tako lepo nam je bilo —

VANDA: Iluzije, pači, iluzije! (V podsmehljivi slutnji) Bojan, tega kupca sva našla ravno v pravem času. Pripravila sva pojedino za izgubljenega sina.

BOJAN: *Kako?*

VANDA (posmehljivo bolestno): *MAMINA OPIČJA LJUBEZEN! ... Jaz je nisem bila deležna. Hvala bogu, nimam ji biti za kaj hvaležna!*

(Pride ANA. Še nepočesana, v domači halji, ki si jo spotoma zapenja.)

(ANI je 50 let. Visoka je, srednje konstitucije, odločnih, malce bolno trpkih potez. Hči delavca. Znala se je priboriti do uglednega, toda kratkotrajnega položaja ob strani nezmožnega moža. Poprej je bila služkinja, manufakturna delavka, mnogokrat pa tudi brez dela. Tako je svojega nezakonskega sina vzredila v revščini, katere ga je skušala vseskozi obvarovati. S poroko z ALIJEM mu je hotela omogočiti brezskrbno življenje. Toda ALI je bankrotiral. Vojna leta so še nekako prebili, po vojni je dobila primerno administrativno zaposlitev. Po možu, ki mu zapečkarstvo kar nekam ustreza, ji je ostalo samo še dolgočasno življenje. Na srečo tudi njej do nedavnega ni bilo veliko do tega, da bi iskala novih družabnih vezi, pa so ji zadoščale vsakodnevne skrbi, s katerimi se je morala ponovno sprijazniti.)

ANA (še vsa prevzeta od misli na prodajo): *Vso noč nisem zatisnila očesa. Premišljevala sem pa premišljevala ...*

VANDA (rahlo očitajoče, uporno): *Jutro, mama.*

ANA: *Sta se odpočila, otroka?*

MATILDA (se pojavi za hip): *Ne bom vas več čakala! Pa pojte v hotel!*

ANA (se spusti v naslanjač, površno si ureja lase): *Še niste zajtrkovali? Ti moj ljubi bog ...*

VANDA (proti kuhinji, razburjena): *Potrpi vendar, sitnoba! Precej pridemo!*

ANA: *Mislim ... res se ne spleča več odlašati. Zaradi teh piškavih najemnin se ne spleča vzdrževati dveh hiš. Prej ali slej bi tako prodala, kajne, Ali?*

ALI (raztreseno): *Hm ... Nisem še razmislil.*

ANA: *Snoči se nisi dosti pomišljal. Še mene bi prodal, ko bi te bil kdo spomnil.*

ALI: *Snoči. Snoči smo bili vsi malo —*

ANA: *Jaz ne. (Se nasloni nazaj) Motilo me je samo to, ker je prišlo tako nenadoma. Nisem več vajena naglih transakcij ... Sicer pa, če je pripravljen na roke plačati, meni je prav ... Streha na tej naši ljubi bajti pušča, omet se komaj drži. Če dobimo za ono hišo dva milijona pet sto tisoč ...*

ALI: *Milijoni bodo splahneli, še preden se bo na ometu kaj poznalo.*

ANA (s komaj opazno ironijo): *Vanda pravi, zakaj bi si zdaj ne privoščila, dokler živiva.*

VANDA: *Nisem ravno računala, da bi bilo treba z a t o pohiteti.*

ANA: *Oh, jaz bom čakala še sto let! Vajin predlog mi je prav dobrodošel. Sama bi zlepa ne bila staknila tistega milijonarja. Ko bi bil*

pači tako podjeten v tvojih letih, Vanda, bi lahko zdaj prodajala deset, ne pa samo eno hišo.

ALI: Zdaj pa nisi duhovita, Ana. Zaplenili bi nam bili vseh deset. Še sreča, da sem ono drugo prepisal na teto Lizo...

ANA: S tem še ni rečeno, da si bil dober podjetnik.

ALI: Če se tako vzame... sem bil profet boljših časov.

ANA: Ni mi do političnih vicev, Al! — (V prejšnji, komaj zaznavni ironiji) Tvoj delež ti seveda ne uide, Vanda.

VANDA (se dela osuplo): Moj delež?

ANA: Vajin delež, bi morala reči. Bojan spada prav tako zraven.

BOJAN (prizadet v svoji neodvisnosti): Jaz... Midva z Vando...

ANA: Če si nameravata postaviti weekend, — nekaj provizije sta menda pričakovala?

BOJAN: Želiva samo, da bi vidva z Alijem imela kaj od življenja.

ANA: Hvala, Bojan. Tega seve nisem mislila kot »akontacijo na dediščino«.

(Vstane) Bojan, ti bi kar vzel zadevo v roke! Čimprej k advokatu!

VANDA: Ampak mama... saj se ne mudi.

ANA: Kako ne mudi? Včeraj si bila ravno ti najbolj za to.

VANDA: Menda vendar ne bomo vpregali Bojana zdaj, ko je na dopustu?!...

ANA: Kaj pa ti je? Snoči si bila vsa iz sebe od samega navdušenja...

VANDA (muhasto): Danes sem proti! Napravite, kakor hočete!

ANA (se suho zasmеji): Bojan, zaradi teh dveh kujavcev nas boš moral še enkrat kam peljati. Tisti koktajl, moram priznati, mi je bil kar všeč. Če sediš vse dneve v pisarni pa seštevaš, da ti vse pleše pred očmi, te takle izlet zapelje na noro misel, da bi se sploh več ne vrnila.

VANDA: Mama, ne razumeš, zakaj...

ANA: Res ne razumem.

VANDA (naglo): Pači, pokaži ji pismo! —

ALI (nervozno tipa po žepih): Prejle je prišlo — Bil sem prvi pokonci —

(ANA dobi naposled pismo v roke, nepremično strmi vanj...)

VANDA (se ji približa, kakor da je na tehtnici njena usoda, tiho):

Mama!...

ANA (jo odrine): Pusti me!...

VANDA: Mami, naj ti...

ANA (razdraženo): Kaj?!... Prosim, pustite me!

VANDA (užaljena in zapostavljena se naglo obrne in odide v kuhinjo):
Uh!

(BOJAN ji sledi)

(ANA še vedno strmi v pismo. Njeni živci postanejo kakor napete strune. Čez čas ga mirno prebere. Spolnjuje se, kar je tako dolgo zaman pričakovala.)

ANA (odsotno, v veselju, ki mu še ne more dati vsega duška): Torej se vrača —

- ALI (se trudi, da bi se ravnodušno ukvarjal z žepno uro): *Ekspresni je že prišel... Z osebnim ga smemo pričakovati! — Kdaj že pride?...*
- ANA (kot prej): *Vrača se. Končal je. Promoviral je. Vrača se kot doktor. Dosegel je, sam! Čisto sam!...*
- ALI (se zaman miri): *Če bi bil moj sin, Ana, bi bil moj sin... Samo tebi na ljubo, Ana... Lepo je, nimam nič proti, če si mu odpustila...*
- ANA (laže sama sebi): *Odpustila da sem mu?...*
- ALI (mehansko, malodušno prikima): *Kajpa, kajpa... Samo prej... prej bi bilo prav, da se porazgovoriš z Vando — in z Bojanom — Z menoj, Ana. Ni mi vseeno. Tvoje zdravje...*
- ANA: *A!*
- ALI: *Dovoli, Ana...*
- ANA: *Še vedno ga mrziš.*
- ALI: *Mrzim? O ti —*
- ANA: *Mrziš. Sicer ne bi odprl pisma.*
- ALI: *Odprl sem ga, ker... Mrzim ga, ker nočem, da bi te znova pognal v obup.*
- ANA (mrzlo): *Kaj bi torej radi od mene? Da se mu odpovem?*
- ALI: *Jaz bi želel, da bi poskusila pomiriti Vando in Bojana. Zaskrbljena sta.*
- ANA: *Se bojita, da bosta zdaj prikrajšana?...*
- ALI (teško zajame sapo): *Kar se te prodaje tiče, Ana... veš, da ti nerad oporekam. Ne glede na to, da imamo trenutno še kar dobrega kupca... meni že od vsega početka ni bilo prav po volji.*
- ANA: *Snoči pa si se dal onima dvema zapeljati.*
- ALI: *Najemnina je le najemnina, pa četudi...*
- ANA: *...človek crkava ob nji.*
- ALI: *Majhna je, ne rečem. Ampak kapital je varno naložen. Nikdar ne veš...*
- ANA: *Jaz pa sem se naveličala životariti. Čudim se, da tebi ne preseda. Zmerom v istem suknjiču, s priberačenimi cigarami...*
- ALI: *Ana...*
- ANA: *Pred tem pismom nisi dajal svojim pomislekom takega poudarka.*
- ALI: *Prosim, Ana!... Vsaj začasno odloži prodajo.*
- ANA (nehote bolj ubito kakor pa kljubovalno): *Začasno — dokler bo Veljko doma?!*
- ALI: *Oprosti... Nisem tako mislil. Če namerava ostati, boš še vedno lahko presodila, koliko je vreden zaupanja.*
- ANA: *Zaupanja? Ne razumem te, kakšnega zaupanja?*
- ALI (se zmede): *Zaupanja... Nič ne piše, kako prihaja. (Starčevsko občutljivo) Mene niti ne omenja. Mene sovraži... Že od vsega početka me je sovražil. (ANA ostane neprizadeta, ALI konkretizira) Ni moja krivda, da so mu odbili štipendijo. Niso njemu edinemu... Ne morem zato, če so ga imeli za »kapitalistovega« potomca — Nič ne veš, ali so mu jo v Beogradu dali, če je že absolviral, nič ne veš... Lahko, da sploh ni nadaljeval, lahko da prihaja izgubljen — Še predobro mi je v spominu, kako je popival.*
- ANA: *Zakaj mi to praviš?*

ALI: Zavaljo tebe . . . Vanda ti ni prizadejala nobenega gorja, ni se trudila, da bi nam uničila dom.

ANA: Kakšne besede so to?! Kaj ni tu prav tako njegov dom?

ALI: Upal sem, da bo.

ANA: Resnično pripomogel pa nisi. Celo trudil si se, da bi mi sina od-tujil!

ALI (popustljivo): Kako, s čim, Ana?

ANA: Prenapihoval si svojo ljubezen do mene, do njega pa nitì pozoren nisi znal biti.

ALI: Mogoče res. Mogoče ves ta najin pogovor nima drugega smisla, ko da izkopljeva na dan čimveč žalostne preteklosti. Ampak potem morava najti izhod ne le za Veljka, tudi za Vando . . .

ANA (naglo, suho): Koliko pričakuje Vanda, da bo dobila?

ALI: Vanda je prav tako tvoj otrok.

ANA (rezko): Vem! In vsi nama žele, da bi se kar najlepše imela. Bojan sijajno zasluži, v inozemstvo gre vsako leto, znašel se je. Moja uboga plača, pa če prištejem še te kapitalne najemnine, je komaj za sproti. Saj bo užaljen, če se mu bova vsiljevala z najinim premoženjem.

ALI: Bojana bova na stara leta n a j p r e j potrebovala.

ANA (pobito): Saj si že star, Ali. Bolj stara ne bova, kot sva. Ne bova investirala pri Bojanu. Njemu ni toliko za naju.

ALI (nervozno): Pustiva to! . . .

ANA (nenadoma se ji upre pogovor): Prav imaš, pustiva! — (Gledajoč v pismo, kakor zase) Je mogoče? . . . (Bridkojezno) Kako je mogoče, da je živel dve leti brez mene!? . . . (Trpko) Ne vem, Ali . . . Tako tuje se počutim —

ALI (ranjeno): Pa jaz, Ana? —

ANA (se zave, da ravna sebično, pa tega ne prizna): Včasih si me skušal razumeti.

(ALI je postal blizu vhoda v kuhinjo, nesrečno razklan med VANDO in ANO.)

(Njun spor nima dinamičnih komponent velike tragedije, ni razpet med dva nezdružljiva pola, je le bridka izpoved njunih osebnih tragedij, brezuspešno približevanje in oddaljevanje, upanje in strah, ki se boleče prebujata ob tolikanj ljubljene in osovraženem imenu VELJKO.)

(ANA ostane nekaj hipov sama s pismom, ki oživlja njeno hrepenenje.)

(Rahlo vznemirljiva, nežno občutena melodija kakor odmev njenega hrepenenja. Svetloba, ki se je umaknila z ALIJA, se spet razlije po prostoru.)

ALI (se starčevsko približa, zbegano): Ni mi dobro . . . Ne vem, kaj mi je. Ni mi dobro . . .

ANA (odsotno): Zaradi mene se vrača . . . Nikogar nima na svetu razen mene.

ALI: Ni mu več osem let! Zmerom pozabljaš, Ana. Odrasel mož je... Daleč od doma se je moral osamosvojiti, moral se je pošteno oprijeti dela, če je hotel živeti.

ANA: Osamosvojiti!... Bolj zoprne besede se nisi mogel spomniti. Bog ve, da nisem zagrešila nad njim nič drugega kot to, da sem ga pripeljala v to hišo, v razkošje, k fabrikantu, za katerega nisem vedela, da je na psu!...

ALI (docela povožen): Prav, Ana, prav, to je moja krivda. Toda, moj bog! Upal sem, da si pozabila.

ANA: Pozabila sem samo zaradi Veljka.

ALI: On pa ni pozabil.

ANA: Kaj vse sem žrtvovala!... kaj vse... Obljubila sem mu brezskrbno mladost. Namesto da bi jo uresničila, pa sem morala gledati, kako je ta hiša postajala pekel. Zato je šel od doma in se osamosvojil!

ALI: Prosim, Ana, ne zdi se mi primeren čas. Bolje, da se umiriš.

ANA: Zdaj, ko si mi vse pokvaril! — (Se obrne proti spalnici)

ALI: Ana!... (Z muko) Kako?... Boš odložila... prodajo —?

ANA (pred spalnico, rahlo pobito): Prodaja ni bila v nobeni zvezi z Veljkovim prihodom. Ne želim, da bi to dvoje mešali. (Odide)

(ALI ostane nebojgljeno na mestu)

(Hkrati se zasliši oddaljeno udarjanje na pavke in loveča se melodija saksofona, ko da bi iskala zavetja pred neznano prihodnostjo.)

(ALIIJA pogoltne tema.)

2. slika

(Od vhodne strani prideta VELJKO in ZORICA.)

(VELJKU je 30 let. Visok je, temnolas, nežnih, malce bolnotrpkih potez, ki jim daje neka trmasta odločnost privlačno mladeniško podobo tudi v situacijah, ki jih obvlada njegova moškost. — Na videz ostane ravnodušen, priseben, ko da bi se trudil, da bi ne zasledili v njem posebnih čustev domotožja. Pred ZORICO se sili v razpoloženje, ki naj bi ji olajšalo prihod v tujo hišo. Nemiren je, napet, dostopen za pretirano čustveno doživljanje, pod težo neke moralne stiske.)

(ZORICI ni več ko 17 let. Lepotica svojih let, vendar brez tiste magično privlačne sile, s katero razpolaga VELJKO. Malomeščansko vzgojena pri sorodnikih. Oče je padel med vojno, pred leti pa ji je umrla ljubljena mati. To jo je napravilo občutljivo, v določenih situacijah pa tudi bolj samostojno, odločno.)

VELJKO (pride do srede prostora, kjer odloži skromno prtljago): Nikogar?... Pridi, Zorica!

ZORICA (je ostala pri vhodu, z otroško prikupno plahostjo): Veljko —!

VELJKO: Prosim?

ZORICA: Vrata niso bila zaklenjena. Morala bi pozvoniti —

VELJKO: Zakaj? Če niso zaklenjena, morajo biti doma.

ZORICA: Pa če pismo ni prišlo? ...

VELJKO: Napravi si udobno, prostora je dovolj!

ZORICA (se počasi pomika naprej, ko da bi se ji spolnjevala davna želja):

Res ... tu ga je dovolj ... več ko dovolj.

VELJKO (bežno pojasni): Pozimi je bolj veža, čez poletje pa bolj sprejemnica. Očim je moral nekaj sob oddati.

ZORICA (še vedno prevzeta od prvega vtisa): Če se spomnim na najino sobico ... niti primerjati se ne da. Veljko! Naj sedem semle? Čisto malo ... (Sede razposajeno na kanape) *Ste imeli tudi lakaja? V livreji? ...*

VELJKO (rahlo nagubanči čelo): Smo.

ZORICA (se ji zdi komično, hkrati pa zelo sprejemljivo): Približno toliko časa bi potreboval, da bi naju najavil. Morava počakati. Iz vljudnosti, da ne porušiva tradicije. Prisedi, no! ... Kakšen je bil? Tako, v zlatih zavihkih? ...

VELJKO: Spominjam se, da je bil najet — za kamuflažo.

ZORICA (tesnobno, precej pod njegovim vplivom): Takrat, ko sta prišla z mamo? ... Oče takrat vendar še ni bankrotiral —?

VELJKO: Jaz nimam očeta. (Nežno) Ti je že bolje?

ZORICA (pokima): Mi je.

VELJKO: Morala bi nekaj toplega ... Teta Matilda je gotovo v kuhinji —

ZORICA: Mi je. Res. Mnogo bolje se počutim.

(Slišati je naglo zaustavljanje avtomobila)

VELJKO: Ti je všeč tukaj? ...

ZORICA (se je zagledala v okno, ki ga barvajo zadnji sončni žarki):
Lepo —

VELJKO (nejeverno): Lepo?

ZORICA: Lepo ... ker je to tvoj dom.

VELJKO (reminiscenca na preteklost): Moj dom — —!

ZORICA: Tudi moj dom. Najin dom —

(Pojavi se BOJAN. Napoti se proti stopnišču.)

BOJAN (se za hip presenečen ustavi, formalno se opraviči): Oprostite!
(In odide, naglo se vzpenjajoč po stopnicah)

VELJKO: Hiša je bolj obljudena, kot se je zdelo. (Se pomakne do stopnic)
Ta nama ne želi sreče, Zorica. Si videla?! ... V mojo sobo je zginil! ...

ZORICA (tesnobno): Veljko —

VELJKO: Najin dom — Za Vando: njen dom. Za njenega očeta: njegov dom. Njihov dom ... Če se tako vzame, sva prišla v tujo hišo, Zorica —

ZORICA (stopi k njemu): Drugega nama vendar ni kazalo, Veljko! Misli na otroka!

VELJKO: Noč in dan mislim.

ZORICA: Tudi zdaj, t u moraš misliti! Drugega izhoda nisva imela.

VELJKO (z rahlim očitkom): *Nisva imela?*

ZORICA: *Nisva. Pretesno je bilo za najino srečo, prevlažno, premrzlo. Za srečo je najina ljubezen premalo. Sčasoma poželi še več, zmerom več... (Mu položi roke na ramena ter ga naglo poljubi) Zdaj pa poišči koga!... (VELJKO okleva.) Pokliči mamo! —*

(VELJKO okleva, ko da bi se še vedno upiral svoji vrnitvi)

VELJKO (pridušeno): *Mama! — (Umakne se, proč od ZORICE, ko da bi hotel, da je v tem trenutku sam)*

(Hipoma se pojavi ANA.)

VELJKO (bolestno, pritajeno): *Mama!... (Napravi korak proti njej, proti usodnemu prepadu, ki ju znova loči)*

(Za njo se pojavi ALI.)

ALI (stopa s komaj opazno ponujeno roko proti VELJKU, komaj obvlada svoj glas z malce groteskno superiornostjo aristokrata): *Lepo, da si se oglasil. Mama je šele danes prejela pismo. Bržkone je kje ležalo... (Ugleda ZORICO, hladno reagira s prikonom)*

VELJKO (se zbere): *Dovolita: — Zorica je moja žena. Prihajava samo začasno —*

(Iz kuhinje prihiti MATILDA, roke si briše v zamaščen predpasnik.)

MATILDA (vidi z očmi in srcem samo VELJKO): *Veljko! Joj, Veljko, da si se le vrnil!*

VELJKO: *Teta Matilda!*

MATILDA: *Bog bodi zahvaljen, Veljko, da si le spet doma! (Z obema rokama ga prime za glavo in poljubi na čelo) Ljubi bog, kako si se spremenil!*

VELJKO (odsotno): *Spremenil?*

MATILDA: *Večji si, kaj jaz vem!...*

VELJKO: *No, pri tridesetih menda ne rasem več?*

MATILDA: *Pa si! Kaj jaz vem... Shujšal je! Ana!...*

ALI (nervozno): *Že prav, Matilda, že prav. Segla si mu v besedo. Nekaj je hotel povedati.*

MATILDA (pogled se ji ustavi na ZORICI, bega od enega do drugega): *Ja... Zdaj pa moram... Veljko, pridi k meni v kuhinjo! Večerjo pripravljam, boš videl, kaj... No... le pridi!... (Odide)*

VELJKO: *Dvanajst ur na vlaku... Zorica, ne bi sedla? (Jo nežno posadi na kanape)*

ZORICA (v zadregi, kakor v opravičilo): *O, hvala!... Še dremati se ni dalo... Sobota je, toliko ljudi potuje domov.*

ALI (bežno pogleda ANO): *Hm... Nekako bomo že uredili... Nekoliko nepričakovano... Vanda je tudi na počitnicah. Začasno bi se že dalo —*

ANA (je morala zatreti v sebi vsa tista čustva, ki jih je MATILDA tako sproščeno razkrila, pa se zdaj sili, da bi spregovorila; glas ji zveni docela brezbarvno): *Kako si potoval, sinko?*

VELJKO (za hip osupne, materin glas se prelije vanj): *Hvala, mama, malce naporno ... zame ne tako, za ...*

ANA (mu seže v besedo): *Zaradi stanovanja ni problema. Začasno ali za dalj časa, ni važno.*

VELJKO: *Zame ni. Za Zorico. Potrebna je počitka ...*

ZORICA (se brani): *O, jaz ...*

ANA (monotono): *Kako se ti je godilo? V Beogradu?*

VELJKO: *O, dobro. Dobro mi je šlo.*

ALI (resnobno): *No, to me veseli.*

VELJKO (čelo se mu narahlo naguba): *Da ne bo nesporazuma glede najinega prihoda ...*

ANA: *Mislím, da ni nobenega nesporazuma. Za noč je pripravljen divan v salonu. Ko bosta Vanda in Bojan odšla ...*

ALI (upoštevanja vredno): *Vanda se je jeseni poročila.*

ANA: *Soba zgoraj te še vedno čaka. Nisem je oddala.*

VELJKO: *Hvala, mama ...*

ANA: *Prosim, izvolite sestí! Matilda bo precej pripravila večerjo.*

(Sede) *Počakali bomo kar tukaj. Je bolj hladno.*

ZORICA (v zadregi): *Jaz, če dovolíte ... Ni mi prav dobro. Rajši ne bi večerjala.*

VELJKO: *Mogoče bi ...*

ANA: *Mogoče čaj?*

VELJKO: *Mleko? Bi skodelico mleka?*

ZORICA (se hvaležno ozre proti ANI): *Čaj, prosim.*

(MATILDA se drsajočih korakov približa)

MATILDA (toplo): *Večerja je na mizi.*

ANA (vstane, živčno): *Matilda, pristavi za čaj!*

MATILDA: *Čaj? Za vse?!*

ANA: *Za enega. Čaj z —*

ZORICA: *Vseeno —*

ALI (ANI resnobno in važno): *Grem po Bojana. Oprosti, prosim! (Odide)*

VELJKO: *Teta Matilda, — midva sva že večerjala. Hvala ti —*

MATILDA (zvito): *Ne veš, kaj sem pripravila —!*

VELJKO (si nervozno poišče cigareto): *Sva že. Na vlaku.*

MATILDA: *Ribe v vinski omaki.*

VELJKO: *Zorica bo jedla. Zorica ...*

ZORICA (plašno): *Jaz tudi ne morem, hvala.*

VELJKO: *Ribe imaš rada. Teta Matilda, — Zorica je moja žena. Oprosti, da ti je še nisem predstavil.*

MATILDA (se skrivnostno smehlja): *O, vem, vem. Precej sem vedela ...*

(Ji toplo in nekoliko predolgo stiska roke) *Zorica — tako lepo ime! ...*

Jej! Zmerom sem rekla, da bo Veljko nekoč našel pravo. Jej, tako mlada je še! Tako mlada! ... Rekla bi, da ...

VELJKO (na kratko pojasni): *Osemnajst let.*

MATILDA (jo treplja po dlani, zavzdihne): *Bo že bolje ... Bo že bolje —*

ANA (se je bila oddaljila, obupano): *O, Matilda! ...*

MATILDA: *Ja! ... Saj že grem! ...*

ZORICA (ko da bi bil zanjo ta trenutek odločilen, kako jo bo družina sprejela): *Vam smem pomagati? —*

MATILDA (osuplo): *O — To jaz vse sama! ...*

ZORICA (se ljubko nasmehne): *Prosim! ...*

MATILDA (vzklikne): *Pa če že hočete —!*

(MATILDA jo neposnemljivo čudovito prime pod pazduho in tako odideta ko dve stari znanki.)

ANA (se živčno ukvarja s prvo stvarjo, ki ji pride pod roke): *Dve leti ... Dve kratki in dve dolgi leti ... Marsikaj se je ta čas spremenilo ... Postarala sem se. (Ga bežno pogleda, pa se spet oddalji.) Včeraj smo bili v Opatiji. Zato sem malo zaspana. (Si popravi lase.) Dvanajst ur, praviš ... Dolga pot. Zdaj imaš počitnice, kajne?*

VELJKO (obotavlja): *Pravzaprav ne ... Jeseni nameravam končati.*

ANA: *Že? Že ... Kako gredo leta ... Potem boš gotovo odprl prakso —*

VELJKO: *Leto staža me še čaka.*

ANA: *Leto staža — (Nenadoma) Sinko, kako si se preživljal? Zakaj si mi vračal denar? ... Ne smeš misliti, da sem si pritrgovala od ust.*

VELJKO: *Dobil sem štipendijo.*

ANA (prikima): *Dobil si štipendijo? ... Seveda — Tam ni bilo predsodkov. Odločala je pridnost. Ampak — kaj je štipendija, če je človek sam! Daleč od doma!*

VELJKO: *Delal sem, mama.*

ANA: *Delal si — Človek najde dostikrat uteho v delu. — Si zato odšel od doma? Ker nisi mogel doma — delati? ...*

VELJKO: *Mama, jaz ...*

ANA: *Potrudila se bom, da ti bo udobno, da te nič ne bo motilo pri delu. Tudi drugi se bodo potrudili. Tvoje sobe nisem oddala, čeravno se Lončarjevi še preveč zanimajo zanjo. Nekje so na dopustu, Vanda in Bojan pa tako tudi kmalu gresta, nekaj tednov boš imel mir, potem pa bom gledala, da spravim Lončarjeve iz hiše. Imel boš celo nadstropje zase.*

VELJKO: *Mama, jaz ne ostanem doma.*

ANA: *Najprej moraš kajpak končati. Sicer pa — ali ni vseeno, kje promoviraš, doma ali v Beogradu —?*

VELJKO: *Ne delam rad dolgog.*

ANA: *To? Ah, to? ... To te moti? (Samozavestno) Če ni drugega ... Lizino hišo prodajam. Imam kupca, dobrega kupca, Veljko. Na roke mi plača. Presenečen boš, ko ti povem — Dva milijona in pol! Kaj praviš? ... Bajta pol toliko ni vredna — (VELJKO ostane ravnodušen. ANA zagnano) Če nameravaš končati do jeseni ... lahko boš čisto v miru študiral, brez najmanjše skrbi. Veljko, sinko! ... Hotela bi, da bi bil srečen. Da bi bil srečen pri meni —*

VELJKO: V tej hiši? S tem denarjem?

ANA (živčno): Zakaj? Kaj te moti? ... Odkar so Aliju splavale delnice po vodi, jaz upravljam, dal mi je, prepustil ... Prav toliko je tvoje. To je tvoj denar, Veljko.

VELJKO (pobito): Moj denar? ... S čim sem si ga prislužil?

ANA: To je tvoj denar! To je najin denar! Prav tako najin kakor Alijev!

VELJKO (mirno): To je tvoje, mama. Moj je samo spomin na dan, ko si me pripeljala sem.

ANA (pridušeno): Veljko! Sin ...

(Po stopnicah se vračajo VANDA, ALI in BOJAN. Hkrati se vrne ZORICA iz kuhinje.)

VANDA (skuša z namerno razposajenimi besedami doseči vtis, da je odlično razpoložena, pri tem pa ne pozabi ostati vzvišena nad vsemi): O! ... Izgubljeni sin se je vrnil. Bojan! Dovolj, da ti predstavim svojega po poli brata! Veljko, če nimaš nič proti — to je moj soprog.

BOJAN (se s samozavestjo, ki mu jo dovoljuje njegov žep, prikloni proti ZORICI): Čast mi je.

VANDA (naglo nadaljuje, ležerno): Mama, midva z Bojanom sva namenjena k šivilji. Tudi večerjala bova zunaj.

ALI (o tem je bilo že zgoraj govora): Nesmisel! ...

VANDA (pikro): Si bo Matilda prihranila nekaj dela.

ALI: Nesmisel, draga! Večerja je pripravljena za vse. Ana —!

VANDA: Pači, vzameva še tebe s seboj!

ALI: Ne, ne, škoda. Čemu toliko trošiti? (Se oprime rešilne bilke, galantno, formalno) Razen tega, dovolite, tukaj imamo še nekoga — novega člana naše stare familije — iz Beograda!

VANDA (veselo): Bojan! Ko da bi se zmenili za skupni izlet! Tako po parih, če to ni čudovito!

ANA (se je oddaljila): Ne bodi neslana, Vanda!

ALI (se skuša šaliti): Vanda je danes čudovito razpoložena. Najbrž ji je včerajšnji izlet na morje imenitno prijal.

VANDA (se proti pričakovanju naglo približa ZORICI ter ji ponudi roko): Ime mi je Vanda, kot ste že slišali.

ZORICA (hvaležno): Meni pa Zorica.

VANDA (površno): Sijajno se bova razumeli.

ZORICA: Hvala.

ALI: Predlagam, da si ogledamo Matildine ribe!

VANDA: Uh, ribe! Zanalašč jih je pripravila, ko ve, da jih nimam posebno rada.

ALI: Tudi zate bo kaj, tudi zate. Prosim! ... Prosim, moje dame in gospodje!

VELJKO: Midva sva že, hvala.

VANDA (se zasmeji): Kaj si pa mislil, pači! Da bodo Veljku zdaj še dišale ribe? Rajši se jim odpove, ko pa da bi pokazal, kako na smrt jih ima rad. Stavim, da je tako.

VELJKO (skuša ujeti neko mero družabnosti): *Če bi zdaj karkoli dejal, bi najbrž dobila stavo.*

VANDA: *To ni odgovor, če si mi hotel odgovoriti. Niti ni v tvojem stilu. Veljko izpred dveh let je bil bolj duhovit, kadar mi je hotel pona-gajati. Ah, sicer pa — ta tvoja nenadna vrnitev, mislili smo, da si podrl vse mostove za seboj.*

ALI (poseže vmes razlagajoče): *Veljko pravi, da bo ostal samo začasno.*

VELJKO (mrzlo): *Samo začasno.*

VANDA (užaljeno): *Kako? Smo bili mogoče nevljudni? Bojan, sem kaj rekla, česar bi ne smela?*

BOJAN (v šali): *Strinjam se s pačijem. Tvojega razpoloženja ni moč krotiti.*

ALI (v prisiljenem posmešku): *Dame in gospodje, jaz še vedno upam, da bodo Matildine kuharske umetnosti...*

ANA (se naglo približa, razburjeno): *Ribe so stare, bolj pokvarjene ko ne, eni so že povečerjali, drugi si lahko kaj boljšega privoščijo.*

VANDA (rahlo prizadeta): *Kdo!...*

ALI: *Saj je vse v redu, Ana.*

ANA: *Za koga? Zame ni! Upam, da mi boste oprostili! (Naglo odide v stanovanjske prostore)*

(Zatemnitev. Svetloba na VELJKU in ZORICI)

ZORICA: *Veljko... Vem, kako ti je pri srcu. Nisem veliko pričakovala, zato tudi nisem razočarana. Samo malo sem posanjarila. O veliki hiši z velikimi okni, s kamini in posteljami v alkovah. To je že tako davno, že za v bajke, pripovedovala jih bom najinemu sinku.*

VELJKO: *Zorica, vse je v najlepšem redu. Kaže, da ne znam z njimi... Premišljam, zakaj sem moral nazaj. Lahko bi bil dobil nočno službo v Majesticu...*

ZORICA (preplašena): *Ne, ne!*

VELJKO: *Več bi zaslužil. Če bi se bil bolj gnal, bi dobila stanovanje. Vse to, Zorica... Predolgo sem živel v tej hiši, da bi jo lahko za vedno zapustil kar tako brez slovesa. Preveč nanagloma sem odšel, vsi ti zidovi so ostali v meni, ta visoka okna, skozi katera nisem nikoli gledal, ti ljudje, ki sem jih sovražil, ker nisem bil njihov in tudi nisem hotel biti njihov —*

ZORICA (tiho): *Mama te ljubi.*

VELJKO (trpko): *Ljubi —*

(Zatemnitev. Svetloba na ALIJU in ANI)

ALI: *Ana, to je blazno...*

ANA (odpira kovinsko šatuljo, vse njeno ravnanje je blizu obupa): *Pusti me, Ali!*

ALI (votlo): *Koliko si vzela akontacije?*

ANA: *Milijon.*

ALI (se zgrozi): *Milijon!... Blazno je!*

ANA (peklensko): *Pa naj bo enkrat blazno, Ali!*

ALI: Hiša je torej definitivno prodana —

ANA: Toliko svoj živi dan nisem imela v rokah.

ALI: Kaj boš z njim?

ANA: Potreben mi je.

ALI: Iz tega se bo rodilo zlo, Ana.

ANA: Denar ni zlo. Zlo je, kadar je človek odvisen od njega.

ALI: Takega pomanjkanja res nismo trpeli.

ANA (zaloputne šatuljo): Po vojni sem bila vesela, da smo ostali živi in celi. Zadostvovala so mi krušne karte. Ko sem bila služkinja, mi je zadostvoval klobuček, tak, z nemogočimi krajci, ki sem ga dobila od stare gospe. Vedela sem, da ga ne bom dolgo nosila, da ne bom večno služkinja. Vedela sem, da ne bodo večno krušne karte. Zdaj pa vem, da bom večno tu zaprta! ... nikjer nobene poti! ...

(Zatemnitev. Svetloba na VANDI in BOJANU.)

VANDA: Bojan, tu gre tudi zame!

BOJAN: Dobro, zate.

VANDA: Ti je nisi videl, opoldne je smuknila v mesto. Vrnila se je, ko da bi nam pripravljala kopico presenečenj.

BOJAN: Kar tako mimogrede ni kasirala cele hiše. Kaj se razburjaš!

VANDA: Ne razburjam se. Jezi me, ko sta s pačijem tako brezskrbna.

BOJAN: Jaz nisem brezskrben. Če sem vam priskrbel kupca, sem ga zato, da bi ne gledali preveč v moj žep. Če se preseliva v Ljubljano, k vam, kot ti želiš, hočem imeti nekaj za svoj denar. Tvoji naj imajo svoje, midva svoje!

VANDA: Misliš, da se bom dala prikrajšati za dediščino!? Obe hiši sta pačijevi, pa če se zdi mami še tako nepomembno!

BOJAN: Pačijevi... Na njegove besede bi ne stavil niti pare. Snoč je veljala njegova, danes mamina... Če hočeš moj svet, Vanda: v avto sedeva in zgineva.

VANDA: Se bojiš, da bi se moral opredeliti, ko ti je tako odvratno, vmešavati se v naše zadeve?

BOJAN: Nisem sentimentalen. Midva sva si uredila življenje. Ker me že siliš v vaše razmere, prav, počutil se bom udobno, dokler bo meni prijalo.

(Svetloba čez vse.)

ANA (se skrivnostno smehlja, ko položi šatuljo na mizico): Bojan, Vanda, zakaj ne sedeta? Improvizirala sem nekakšno svečanost. Meni na ljubo bi se je morali udeležiti vsi... Sicer nimam rada državnih praznikov, ko je vsem ljudem zapovedano enako praznovanje. Danes pa je moj praznik, samo moj. In jutri, pojutrišnjem, vse dneve mojega dopusta — (Položi roke na šatuljo, ko da bi bila ta njena edina opora)

BOJAN (VANDI): Prodala je!

VANDA (razburjeno): No —?!

BOJAN: Ne jemlji! V nobenem primeru!

- ANA: Ne silim vas, da bi čutili kot jaz. Udeležite se ga lahko, kot se pač človek udeležuje svečanosti, — dovolj, da je na zunaj zraven. Tudi to bom znala ceniti. Veljko! . . .
- VELJKO (se zdrzne): Mama? . . .
- ANA (samozavestno): Kdaj boš končal študij? Kdaj boš promoviran za doktorja?
- VELJKO: Če bo šlo po sreči — jeseni.
- ANA: Se pravi, če ti bo odvzeta skrb za vsakdanji kruh. Prosim, posedite! Prijetno je, če ima človek po toliko letih spet takšen številen obisk. (Sede)
- ALI (zadušljivo): Ana . . . mislim, da je Veljko menil srečo pri izpitih —?
- ANA: Razumljivo. Medicina je dolg in naporen študij, lahko se zavleče za kako leto. Glavno je pač, da ni materialnih ovir.
- ALI (nervozno): Kajpa, kajpada . . .
- ANA: In duševni mir. Ker namerava Veljko končati do jeseni, je potrebno, da mu pomagamo.
- ALI: Začasno — kako je bilo to mišljeno? Nisem razumel. Praviš, da ostaneš . . .
- VELJKO: Morda nekaj dni. Dokler ne najdem sobe.
- ALI (pokima): Aha! . . .
- VANDA (previdno): V Beogradu, slišim, ni stiska nič manjša —
- ZORICA (v nastalem premoru): Da. Za sobe je prav taka stiska.
- ANA: Veljko bo dobil stanovanje, ne sobo. Zdaj ima drugačne potrebe in pravice kot prej, ko je bil sam. — (Odpira šatuljo) Za prvo nujo, Veljko . . . bo dovolj . . .
- ALI (ki ga VANDA bodri s svojim pogledom): Ana, dovoli — Veseli me, ko slišim novico, da boš končal. Do jeseni vsekakor ni daleč . . . Zanima me, kako si se preživljal v Beogradu?
- VELJKO (mirno): Imel sem štipendijo.
- ALI: Zdaj je nimaš več?
- VELJKO: Imam.
- ANA (razburjeno): Docela neumestno spraševanje!
- ALI: Ana, to je vse, kar sem hotel vedeti. Hvala, Veljko.
- ANA: Štipendija je eno, drugo je življenje. Štipendija je komaj zato, da študent od lakote ne umre.
- VANDA: Pretiravaš, mama.
- ANA: Veljko bi bil že davno končal, ko bi jo bil dobil že od vsega početka, ko je bil še doma. Skrb za stanovanje, za kruh, za tisoč drobnih skrbi, vse to in še marsikaj bi mu bilo prihranjeno. (Dvigne pokrov.) Bo dovolj sto tisoč, Veljko? . . . Morda dve sto? . . . (VELJKO jo molče gleda, ANA postane nervozna.) Samo po sebi se razume, da ti ne nalagam nobenih obveznosti —
- ALI (iztirjen, hripavo): Bogme, sto tisočakov ni vbogajme za gromsko silo. Človek pričakuje v zameno določene obresti: hvaležnost, spoštovanje, čut za . . .
- ANA (malce posmehljivo): Ali! Saj sva se sporazumela, da bova del naginega premoženja poklonila otrokoma. Hvaležnost vendar pričakujeva od vseh, kajne, Bojan? . . .

- BOJAN (s poudarkom, ki kaže, da ga podobne situacije ne zmedejo, proti ZORICI): *Vam ni dobro? ... Oprostite, zdelo se mi je —*
- ZORICA (premaguje slabost): *Hvala ... od dolge vožnje.*
- ANA (je proti svoji volji nespremenljivo hladna do nje): *V salonu sem pripravila divan.*
- VANDA (se brž ponudi): *Malo bi legli —*
- ZORICA (žalostno): *Saj, legla bom —*
- VANDA: *Pokazala vam bom —*
- ZORICA (VELJKU): *Ne, Veljko, ti ostani! (Mimo Ane.) Oprostite —*
- (VANDI, ki jo je počakala pri vhodu v salon) *Hvala. Nočem vas za-
drževati. (Odide)*
- ANA (se ponovno ukvarja z vsebino šatulje, obraz se ji za spoznanje zvedri, kakor da je našla način, kako bo speljala stvar do konca): *Upam, da se vsi strinjate s prodajo ... da ne bo nobenega nesoglasja glede te delitve? ...*
- VANDA (komaj prikriva razburjenje): *Mama! ... dovoli, da te za hip ustavim.*
- ANA: *Vanda, nisem še končala.*
- VANDA: *Vem, vem, mama. Hotela sem samo reči, da je dolžnost otrok, skrbeti za starše, kolikor pač morejo, ko pride vrsta nanje. Ta denar pripada vama dvema.*
- ANA (hladno): *Hvala, Vanda, upam, da si govorila odkrito. (ALIJU) Kaj bova zdaj počela s tema milijonoma? Ju bova poklonila državi in hodila vsako toliko časa po obresti za sproti? .*
- ALI: *Ne, ne, Ana, Veljka morava podpreti, vsekakor ... in tudi Vandi bova pomagala pri nakupu weekenda. Za naju bo še vedno dovolj za sproti, da ne bova v breme ...*
- VANDA (prekipevajoče): *O, pači! Breme! ... Bojan dovolj zasluži, če bi bila kdaj v stiski, vama bova rade volje pomagala, z vsem srcem. Kajne, Bojan?*
- BOJAN (poslovno): *Seveda.*
- ALI (presenečen): *Vidiš, Ana, vse je lepo in prav. Ni se nama treba bati starosti, vsa skrb je odveč.*
- ANA: *Ko bom čisto stara, mi bo vseeno. Zdaj pa bom popravila hišo, sprejemala bom obiske, oblekla se bom od nog do glave, šla bom po cesti, da se bodo ljudje ozirali za menoj in ugibali, kaj sem naredila, da se je m e n i nasmehnila sreča. (Pred VELJKOM) Veljku je potrebna nova obleka, za božjo voljo, kako naj mu ljudje verjamejo, da bo dober zdravnik! Tisti, ki me poznajo, pa bodo rekli, da nisem še nič naredila zanj. Kakšna mati! ...*
- VANDA (brzda ljubosumje): *Veljko še ni nič dejal — Zanima me, kaj on misli. —*
- ANA (ker VELJKO le molči, rahlo ironizira VANDINO vprašanje): *Veljko, Vanda te je nekaj vprašala —*
- VANDA: *Prosim, mama, zdaj smo sami med sabo, pa je vendar čudno, da Veljko niti z besedo ne omeni, kako je sprejel onih sto tisoč. Druga-
gega nismo zvedeli ko to, da ima štipendijo in da do diplome niti ni več daleč ...*

VELJKO (ji z nenadno strastjo vpade v besedo): Pa sem se kljub temu vrnil! Zakaj?!

VANDA: Ja zakaj?!!

ANA (ostro): Vanda!

VELJKO: Na vse vam bom odgovoril, vse vam bom pojasnil!

ANA: Otroka ...

ALI: Ana, pusti ga, naj pove!

VANDA (plane iz nje): Ti sovražiš pačija! In mene!

ALI (v strahu): Ne, ne! Tako ne pridemo nikamor! Veljko, povej! Saj zdaj smo sami med sabo.

VELJKO (v besnem nezaupanju): Kaj se to pravi?! Zakaj ste poslali mojo ženo proč?!

(Boris Kralj, Vida Juvanova, Pavle Kovič, Duša Počkajeva, Lojze Potokar)

VANDA: Mi?!

ALI: Ni šla sama? Ji ni bilo —

VANDA: Lahko bi jo bil pridržal! Sam najbolje veš, kako je z njo.

BOJAN (na smrt užaljen): Vanda, mislim, da razumem gospoda. Odveč sem tukaj jaz.

ALI (prestrašen): Bojan, Bojan! ...

BOJAN: Mislim, da sva še vedno namenjena v mesto. (Se zasuče in odkolovrati ven)

ALI (obupano): Na, zdaj pa imate! Prvi večer, že koj prvi večer . .

ANA: Veljko ni ničesar zakrivil.

ALI: Vanda, prosim, Vanda, poglej za njim! Nesporazum . . .

ANA: Grdo, strašno grdo se vedete!

ALI: Kajpa, kajpada! Vanda, privedi ga nazaj!

(VANDA odide)

ALI (se skuša obvladati): Mogoče res nismo bili tako vljudni . . . kot si pričakoval . . . Ne dolžim te . . . Jaz sam se premnogokrat sprašujem, zakaj je na svetu tako . . . Starejši sem od tebe, mnogo starejši, pa ne najdem zmerom odgovora . . . Tu smo: mama, jaz . . . in ne nazadnje Vanda. Zato smo tu, da si pomagamo, ne vsak zase . . . Vsi si želimo varnega pristana v teh časih.

VELJKO (posmehljivo): Varni pristan! . . . Človek gre po svetu in najde vse mogoče varne pristane — Odločil sem se postati zdravnik — Dokopal bi se bil do poklica, prejemal in dajal, kakor je moja človeška dolžnost, hodil zdraviti na domove — sam pa bi se vračal ko izgubljena barka v pristan, kakšen pristan? Pred kom varen, pred čim? Pred samim seboj, pred vsem svetom? . . .

ANA (šibko): Oh, Veljko! . . .

VELJKO (ALIJU): Tvoj varni pristan . . . Zmerom sem mislil, da ni iz njega nobene poti, da nisem za nobeno rabo in da mi bo zmerom potrebna kaka roka — Tako sem se počutil ko v orehovi lupini. Vsak v svoji orehovi lupini . . . zadevamo se drug ob drugega, v tem varnem pristanu — preplitev je, da bi potonili — na odprto pa ne moremo! . . .

ALI (čelo se mu zamrača): In kakšna je tista pot? Si jo našel?

VELJKO: Našel sem odprto morje . . . širno odprto morje in modro nebo nad njim — — Precej pesniško, kajne? Slab pesnik sem. (Rahlo cinično) Zdaj znam splavati na suho, kadar me obrne. To je že bolj realistično.

ANA: V Beogradu te prav gotovo ni čakala pogrnjena miza. Nikar mi ne pravi, kako si živel s samo štipendijo!

ALI: Glavno je, da so ti jo dali.

VELJKO: Poprej pa sem delal na cesti.

ANA: Na cesti?

VELJKO: Pometač sem bil.

ANA: Navaden cestni pometač!? Veljko, ti?! . . .

VELJKO: Ni navadnih in privilegiranih pometačev. Vsi imajo enake pravice, ponoči, na cesti, v dežju ali vetru.

ANA: Je bilo hudo, sinko?

VELJKO: Kaj pa sem tvegaj? Nič! Vedel sem, da delam daljše korake kot oni. Bilo jim je čisto razumljivo, da sem postal kmalu natakár.

ALI: Natakár? . . . Ni slabo. V tem poklicu se zasluži.

ANA (besno): Šel je študirat medicino, ne pa —!!

(Pojavi se ZORICA.)

(Vida Juvanova, Boris Kralj)

ZORICA (kakor preplašena ptička): Oprostite... Oprostite mi, moram povedati... Jaz sem ga pregovorila, da se je vrnil, jaz...

VELJKO (s senco krivde): Zorica —

ZORICA: Dobila bom otroka — Razen Veljka nimam nikogar... Ko bo končal... ko bo dobil stanovanje... si bova uredila svoj dom.

ALI (starčevsko zadihán): Je to — edini razlog?...

ZORICA (ob VELJKU, čuti se kriva): Najin sinko, edino najin sinko je temu kriv.

VELJKO (nežno): Ti je odleglo, Zorica?

MATILDA (se za hip pojavi kakor nezbežni hišni zmaj): Slišite, več kot povedati ne znam! Ker ne gre zlepa, bo pa zgrda! Ali, če se ti ne smilijo ribe, jih bom ta hip vrgla v pomije! (Zgine)

ALI (raztreseno, zgubljen): Moral bom sam k večerji... (Se znajde pred ZORICO) Vam ne bo odveč, če vas poprosim, da mi delate družbo, meni, starcu?...

ZORICA: Prav rada, gospod — (Se za hip tesnobno ozre proti VELJKU, negotovo se oklene ALIJEVEGA komolca)

(ALI in ZORICA počasi odideta)

VELJKO (ne prenese ANINEGA vprašujočega pogleda): Zakaj me ne prašaš nič o moji ženi? Zakaj ji ne podariš niti koščka svojega srca? Ljubše bi mi bilo ko...

ANA (mirno, v rahlem očitku): Moj denar.

VELJKO (nehote kruto): Mama, midva sva se vzela iz ljubezni. Mene ni vzela zavoljo denarja, ni bila po sredi kupčija, nič ni vedela o tvojem denarju. (Se zave, da jo je premočno ranil, vendar se trmasto odreče, da bi se ji oprostil)

ANA: Mojem denarju... Sam veš, Veljko, da si nisem nič drugega na svetu želela, ko da bi bil ti srečen.

VELJKO (uporno): Srečen sem, mama.

ANA: Toda ne doma. Nisi se vrnil zaradi mene.

VELJKO (se ji skuša približati, vendar ne premore prave nežnosti): Mama — to niso počitnice pri tebi, ni brezskrbna mladost. Vrsta je na meni Tvojih žrtev ne morem več sprejemati.

ANA (v upanju): Zate to niso žrtve — Ne boš hodil po isti poti kot jaz! Dovolj sem pretrpela, da bi ti olajšala pot. Vse življenje sem se pehala za srečo, razočaranje pa ni prišlo samo na koncu, ne, na vsakem koraku sem bila prevarana. Niti mrvice sreče še nisem užila.

VELJKO: Sreča ni stvar sama na sebi.

ANA: Kako misliš?

VELJKO: Ne vem, kako jo ti pojmuješ. Jaz sem srečen, kadar jo skušam doseči.

ANA: Že!... Ampak nekaterim je pot do nje kar naprej posuta s cvetjem.

VELJKO: Ne štejem se med nje.

ANA: Lep poklic si si izbral, človekoljuben —

VELJKO: Tega sem si izbral, po svoji volji, vse drugo pa potuje z menoj ko na verigah jetnika!... Še vedno sem Alijev sin in ne vem za pravega očeta.

ANA: Sinko, kolikokrat sem ti že povedala...

VELJKO: Še živi?... Sicer je pa vseeno, ni me priznal, kdorkoli je že bil. Postal sem sam sebi skrivnost. Bastard sem: pol proletarca, če računam po tem, da si delala takrat v fabriki, pol pa kapitalista, ker nosim Alijevo ime.

ANA: Zakaj me mučiš?

VELJKO: Ne mučim te, mama. Najlepše, kar mi je ostalo, je spomin, da sem imel nekje svoje korenine, da je bil nekje pravi začetek moje poti. Prav nič lepo ni bilo, gotovo, zate. Zame pa je bilo. Ne zato, ker mi je bilo takrat osem let... Bilo je vse tako zeleno, ceste tako bele — Dvajset let je vmes, veš, kakih let!... Zgubil sem vero, mama. Ne vem, če me boš razumela — Vero v življenje, v ljudi...

ANA (z odporom): Ne vem, o kaki veri govoriš. Preveč sem se morala ubadati, da bi imela čas razmišljati.

VELJKO: Živela sva med ljudmi, ki so se za to vero borili. Vojna je bila vmes, si pozabila?... Tudi ti si nekoč drugače mislila, bila si med njimi!... Mama, če bi bila ostala med njimi...

ANA (živčno): Kaj ti veš, kje sem bila!

VELJKO (zagnano): Ne zabredla bi v slepo ulico, imela bi v kaj verovati!

ANA (suho): V kaj? V pravičnejše razmere na svetu?

VELJKO: Tudi!

ANA: V tem svetu si mora vsak sam pomagati.

VELJKO: Sam ... Ampak kadar bi ti bilo težko, bi se imela na kaj opreti. Razočarana in prevarana bi ne bila osamljena. Bedno životarjenje, to je vse, kar nama je ostalo. Tudi meni! ... Moral sem proč! Ne razumeš! Moral sem! Pod to streho se je vse končalo, vse, kar je bilo poštenega in časti vrednega.

ANA: In jaz sem ti jo zapravila, tvojo vero, tvojo pot —

VELJKO: Mama! (Se ji približa z rokami) Z menoj pojdeš!

ANA (se mu umakne): Kam? Kaj govoriš!

VELJKO (sovražno): Saj ga ne ljubiš!

ANA (se prestraši): Veljko, ti tega ne razumeš ... Zdaj ne morem ... Oba sva se postarala.

VELJKO: Dvajset let je starejši od tebe, opeharil te je!

ANA: Dvajset let ... Dvajset let že tolaživa drug drugega ... Nisem ga ljubila, ne. — Praviš — opeharjena ... Nekaj let prej ali slej ... po vojni bi nam tako vse vzeli. In zakaj nisem ostala med njimi — lačna, raztrgana ... Ker nisem bila neumna! ... Vsi tisti tvoji, na katere prisegaš, so bili prav tako opeharjeni. Koliko pa jih je že zlezlo na zeleno vejo? Vsak ne zna, veš. Kakor tale Bojan. Jaz nisem znala, pa čeprav sem porabila tisočkrat več energije kot on, in tudi tebi so vsa vrata zaprta. — Sebična sem bila, da! Mogoče sem čisto malo računala, da se bom tudi sama izkopala iz blata. Prav zares pa sem mislila le na svojo ljubezen do tebe. Praviš — zapravila da sem ti mladost, vero ... Pritrgovala sem si od ust, da si jo lahko imel, svojo idilično mladost! Meni se imaš zahvaliti, da lahko zdaj sanjaš o njej! Od lakote bi te bilo konec, ko bi ne bil imel mene.

VELJKO: Bolje bi bilo, da sem ostal mrtev nič, nego da sem zrasel v velik živ nič.

ANA: S svojo materjo ne bi smel tako govoriti. Vedeti bi moral, da se mora vsak sam boriti za svoj kruh in da tistim, ki so že dolgo siti, še malo ni mar zato. To spoznanje sem ti hotela prihraniti.

VELJKO: Mama, prihranila si mi ga za precej časa. Pravice do svojega kruha mi nisi odvzela, vzela pa si mi pravico do poštenega življenja!

ANA: Kdo ti jo ...

VELJKO: Kdo! ... Celo kadar je šlo za čisto navadne zadeve ... karkoli sem znil ... moj nastop, moja karakteristika, moja zunanost, vse je govorilo, da ne spadam zraven, da se rinem v ospredje, moje mišljenje pa da je vse drugačno! Čemu sem zapustil Ljubljano, zakaj imam doma razkošno stanovanje, zakaj nisem bil v partizanih, zakaj bi rad štipendijo? ... vse to, ker sem sin bivšega kapitalista.

ANA: Veljko ... p u s t i j i h , n a j g o v o r e ! ...

VELJKO: Dolg, ki ga je napravil tvoj stari, plačujem zdaj jaz.

ANA: P r a v j e , d a s i s e v r n i l ! K a j p a s p l o h v e d o o t e b i .

VELJKO: Saj! ... Kaj vedo o tebi, o meni ... Priznavajo, da je še toliko stvari narobe pri nas — človeku pa ne puste, da bi usta odprl!

ANA (naglo): Veljko — koliko si imel štipendije? ... Povej mi po pravici!
— Nisi je imel, ne laži, nisi je imel!

VELJKO: Pa kaj potem, če mi je niso dali?! Mi bo Ali povrnil? ... S svojim varnim pristanom, ki sploh ne eksistira! Kvečjemu v njegovem senilnem strahu pred revolucijo, ki je že davno šla mimo njega.

ANA (vsa iz sebe): Nisi je imel, nisi je imel! Meni pa si vračal denar. O, Veljko! ... za kakšen dolg ... dolg, ki sem ga jaz že kdaj poplačala. Jaz sem ga poravnala! ... Na cesto so me vrgli, ko si se rodil. Vprašaj Matildo, kaj vse sva storili, da bi te ohranili pri življenju! Davico si imel, jaz pa nisem imela niti za zdravnika! Ko bi ti povedala, kako sem si ga prislužila! ...

VELJKO: Mama, dovolj o tem!

ANA: Strašno ponosen si, da si se dve leti sam prebijal skozi življenje. Da si bil cestni pometlač, te osrečuje. Z drobtinami si se zadovoljeval, medtem ko sedajo drugi za polne mize in še pomislijo ne, da bi jih utegnili kdo vznemirjati. Kako bedno, iz golega idealizma utajiti revščino!

VELJKO: Mama ...

ANA: In zakaj? ... Da bi pred Alijem ne blamiral — socializma ali kaj? Ali celo, da bi pred Bojanom dokazal, da se poštenje danes enako plačuje ...

VELJKO: Ne bom te več poslušal!

ANA: S teboj je prav tako ko z menoj: nesmiselno, nehvaležno ... pa vendar vztrajava naprej — Jaz sem se hotela izkopati iz umazanije, pošteno sem se borila, lahko mi verjameš. Nikoli nisem bila Aliju priležnica ... Me poslušáš?! ...

VELJKO: Zakaj mi vse to praviš?

ANA: Ker nočem, da bi se zapravljval za nedosegljive cilje ... dokler ne stopiš sam na trdna tla, bolj trdna kot so moja. Vzel boš denar in z nobenimi predsodki se ne boš trapal! — Nimam prav, nimam? Zakaj bežiš od mene? Zakaj udarjaš po roki, ki te nikoli ni udarila? Zakaj vsi ti prepadi med nama ...

VELJKO: Mama! ... TU se je začelo!

ANA: Pusti me, da govorim! ... O svojem otroku, o sinku, o mojem malem, ki mi je vračal ljubezen, ki je pribežal iz šole, če me ni poljubil ob slovesu, v strahu, da sem umrla ... (VELJKO se spusti v naslanjač in si zakoplje glavo med dlanmi) Nisem umrla ... Rada bi, ko bi vedela, da sem se motila, da sem ljubila le sebe, ko sem mislila nate, da sem občutila le lastni utrip, ko sem te stiskala na prsi ... Krivičen si! Krivičen, moj bog! Kdo te je naučil tako ubijati srce svoje matere?! ...

VELJKO: Mama — rad te imam ... vendar, če bi sledil čemurkoli, kar ni v meni — te ne bi imel več rad.

ANA: Oboje ni mogoče! Ali veruješ ali ne veruješ, ljubiš ali ne ljubiš? Če me ljubiš, te je ranilo moje trpljenje, ostal boš pri meni. Če si si izbral drugo pot, nisi več moj ... nisi več moj sin. — (VELJKO vstane, ANA v strahu, da je njen boj zaman) Rad me imaš — vsaj uslugo mi torej stori! Ne išči nobene sobe, tu zgoraj ti bom uredila!

VELJKO: In moj otrok bo zrasel kakor jaz.

ANA: Nalašč si nočeš pomagati, sebi kljubuješ. Oklepaš se neke idile iz otroštva, ki naj bi ti vrnila vero v življenje. V resnici pa si le razočaran, ker te ni revolucija povzdignila nad bedno vsakdanjost, nad Alija, ki ga sovražiš le zato, ker se ti zdi, da ti je ukradel mojo ljubezen. Kaj pa, če bi bil on tvoj oče? ... Kaj bi bilo potlej s tvojim prepričanjem? ...

VELJKO (nenadoma razdvojeno): On —?! ...

ANA: Ne, ni on ... Sveta resnica, da ne vem več, kaj se je s tvojim očetom zgodilo po vojni. Lahko pa ti povem, kaj je bil, tvoj oče — Tvoj oče je bil iz istih slojev kot Ali.

VELJKO (ne more verjeti): Ni mogoče!

ANA (pod težo spominjanja): Ime mu je bilo Veljko ... pisal pa se je Slavič ... Bila sem le služkinja, on pa sin bogataša.

VELJKO: Nehaj! Ne bom poslušal!

ANA: Vrgli so me na cesto, grozili z zaporom, njemu so vzeli vsa sredstva ... Ne vem, kaj je z njim ... Po vojni so ga mogoče likvidirali, mogoče je zbežal ... Prisegam ti, da govorim čisto resnico. — Sinko ... Srečna sem, da si se oženil iz ljubezni. Čudovito ti bom uredila dom, negovala bom tvojega otroka ...

(Pride MATILDA.)

MATILDA: Veljko! Zorica bi rada govorila s teboj. Tako je dobra, tak angelček! ...

(VELJKO naglo odide)

Kaj vse je pripovedovala, meni in Aliju! Ubogi otrok, sploh nima več staršev, sirota je, pomisli Ana! Pred leti ji je umrla mama, oče pa je padel med vojno. Strici so skrbeli zanjo, in še veseli so bili, da so se je znebili! Pa kako je pogumna, kako odločna! Pa nima niti, pomisli, niti osemnajst let nima! Januarja jih je spolnila šele sedemnajst!

ANA: Spravi se! Spravi se!

(MATILDA osupne za hip, nato naglo odide, ko da bi se bala, da se ji bo pretrgala nit burnega doživetja.)

(ANA ostane nekaj hipov sama. Njena duševnost je razpeta med žgočo bolečino srca in intenzivno delujočo mislijo, kaj ji je še ukreniti, da si obdrži sina.)

(Vrne se ALI.)

ALI (v blagi ironiji, poskus zблиžanja): Ana ... Dobila sva še enega otroka, kaj praviš ... Za božič smeva pričakovati že vnučka.

ANA (porogljivo): Potomca!

ALI: Potomca — na, ta je dobra! Potomca ... Če ne bo Vanda kmalu pohitela, bom ... no, niti zvedel ne bom, kaj bo z mojim potomstvom.

ANA: Kaj bo s tvojim potomstvom . . . Kaj bo s tvojim, kaj bo z mojim . . .
(ALI pokaže namero, da se želi opravičiti.) Nič ne de, Ali. Saj ni tako problematično, kakor se nama zdaj kaže. Že v drugem kolenu vsega tega ne bo več. Nemara je potrebna samo najina smrt, pa bodo zvrnani vsi prepađi.

ALI (je prisedel k njej na otomano): No, Ana . . . Nimam rad takih pogovorov, groze me.

ANA: Rada bi prišla čez sto let na najin grob. Bržčas nihče več ne bo vedel, kdo in kaj sva bila. (Pograbi šatuljo) Veš kaj, Ali! . . . Kaj ko bi si namesto plevaste ruše omislila veliko grobnico, mogočno strašilo za najino potomstvo? Nikogar drugega bi ne smeli položiti vanjo razen naju dveh. Kot Romea in Julijo, ki sta ućakala visoko starost. Kljub sovraštvu med tvojim in mojim razredom!

ALI (se zgrozi): Kaj spet fantaziraš!

ANA: Kaj ni res? Tvoj in moj razred! Veljka sta zastrupila, oba! (Vstane)

ALI: Veljka, Veljka! . . . Ana, bolan sem od vsega tega! . . . Zavedi se, da ni slepa ljubezen vse! Res da si ti edina na svetu, ki mu lahko nudiš kruh in streho, kadar se bo znašel na cesti kakor zdaj . . .

ANA: Na cesti?!

ALI: Ana, ne slepariva z besedami! Fanta si razvadila in občudovati bi ga moral, da je dve leti prebil brez tvoje pomoči. Nazadnje pa mu je življenje vzelo pogum . . .

ANA: Jaz mu ga bom dala, jaz mu bom vrnila pogum! . . .

ALI (je vstal, hlastno): Pogum do česa?

ANA: Pogum, to je prava beseda, pogum!

ALI (razburjeno): Hkrati mu ga daješ in jemlješ, ker ljubiš le sebe, svojo ljubezen do Veljka, ne pa Veljka samega!

ANA: Kje pa je v tem razlika?! . . . Ne ljubiš ti le sebe, ne mene, ko mi odteguješ sina? . . . Pogum! Dosti poguma mu bom morala viliti, da bo vzdržal tu!

ALI (zasopljeno): Ne bom vzdržal . . . Ne bom ućakal! . . . JAZ NE BOM VZDRŽAL!

(Ta krik njegove duše zbega ANO. Sama ne ve, ali jo je ranil ali čuti zanj le bežno soćutje, porojeno hkrati iz njene osamljene bolećine.)

ANA (šibko, kakor v oćitku): Jaz pa moram vzdržati . . . (Rahlo resignirano) Moram . . . (Odločneje) Moram! . . .

II. DEJANJE

I. slika

(Čez dva dneva, proti poldnevu.)

(Iz mesta se vrne ANA z zavojčki, zamišljena jih odloži na mizico.)

ANA (zakliče bolj iz navade kot iz nuje): *Matilda!*

(Iz salona se pojavi ZORICA.)

ANA (ji ne posveti dosti pozornosti): *Matildo kličem.*

ZORICA (kakor v opravičilo): *Na Veljka čakam.*

ANA (na zunaj neprizadeto): *Ga ni?*

ZORICA: *Sobo išče.*

ANA (obstane za hip pri odbiranju zavojčkov): *Vem ... Poglejte, kaj sem izbrala — za vas.*

ZORICA: *Zame?!*

ANA: *Pridite bliže!*

ZORICA: *Zame? — Ampak, gospa, saj ste že ... kupili ste Veljku novkavč —*

ANA: *Ne moreta se oba stiskati na enem ležišču ... Potem, ko bo hčerka odpotovala, vaju bom preselila v zgornjo sobo. Kasneje si bosta lahko opremila celo nadstropje.*

ZORICA (presenečeno): *Celo nadstropje!? ...*

ANA (ne mara deliti tega veselja z njo): *Veljku sem to že davno obljubila. Samo silno pozabljiv je postal.*

ZORICA: *Oh, gospa! ...*

ANA (ostane nepremična): *Kaj ste hoteli reči?*

ZORICA: *Kadarkoli sem vas omenila ... sem čutila, ko da bi ga nekaj preganjalo ... da ne bo prej miren, dokler se ne vrne domov ... Zdaj pa, ko je doma — Ne vem ... tako malo časa sva poročena —*

ANA (začne naglo odpirati ploščato škatlo): *Upam, da vam bo barva všeč ... Garniturico sem vzela v modrem ... Lahko pa tudi zamenjam —*

ZORICA (ganjena in navdušena nad otroško jopico): *Joj! ... Joj, kako je to ...*

ANA: *Bo dovolj štirideset pleníc?*

ZORICA: *Preveč! ... Kako naj vam poplačam! ...*

ANA (se ne utegne predajati čustvom): *Za voziček je še čas. Najlepši so tisti pleteni. Se vam ne zdi?*

- ZORICA (sanje se ji uresničujejo): *Pleteni!? ... Res so lepi — toda dragi —*
- ANA: *Cena ne igra vloge. — Tako — Upam, da nisem česa pozabila ...*
Ah! Tale obleka vam bo kmalu pretesna.
- ZORICA (v zadregi): *Sem že mislila na to ... Nekaj bom morala pre-krojiti.*
- ANA: *Pojte z menoj! Pogledali bova, kaj bi se dalo ... Imam zelo čedno obleko, ki bi vam zdaj prav lepo pristajala — (Zagleda VANDO, ki se počasi spušča po stopnicah) Vanda? ... Nista z Bojanom na kopa-nju?*
- VANDA (odbijajoče ležerno): *Zakaj naj bi bila na kopanju?*
- ANA (nestrpno): *Menila sta se, da pojdeteta.*
- VANDA: *Sva se pač premislila!*
- (ANA naglo odide v spalnico, ZORICA ji sledi.)
- (VANDA se približa k zavojčkom, obstane pred njimi ter jih sovražno motri. — Zasliši se prav rahlo brnenje ustavljaljočega se mercedesa. — VANDA pomete v jezi škatlo z otroško garnituro na tla. — V tem hipu vstopita BOJAN in ALI.)
- BOJAN (se ji naglo približa ter pobere škatlo): *Le kaj vruga počenjaš?!*
- VANDA (besno): *Ne bi smela vračati, kar sprejemam?! ...*
- BOJAN: *Bolje, da se ne vmešavaš več! Hiša je njena.*
- VANDA: *Dokler bo imela ves denar v rokah, bo kajpada njena! ...*
 (BOJAN namigne z glavo proti ALIJU, češ njemu se ima zahvaliti)
Kaj pravi advokat?
- ALI (se skesano potegne v naslanjač, pobito): *Hiša je mamina.*
- VANDA: *Zame ni! Zame je last vseh! (Zacepeta) Prosim te, pači, ne bodi taka šleva!*
- ALI: *Prepis sem napravil že lansko leto.*
- BOJAN: *Šele v avtu mi je povedal, kako je s stvarjo.*
- ALI (se tolče s pestjo po kolenu, neprepričljivo): *Zdelo se mi je, tako resnično sem se spominjal, da je bila v prenosu neka klavzula ... Tako zatrdno sem se spominjal, da je brez mojega privoljenja ne bi smela prodati.*
- VANDA: *Pa se nisi spomnil tega prej ko v avtu!? ... Stavim, da svoj živi dan nisi videl tistega prepisa! Sestavila ga je sama, ti si pa kar pod-pisal!*
- ALI (zakrili z rokami, ko da bi si ne mogel drugače pomagati): *Ne verja-mem, ne morem verjeti, da bo šlo vse samo za njenega sina. Mama ne bo snedla besede, če je rekla, da vama bo dala za weekend.*
- VANDA: *Ne gre za weekend! Izrazila se je, da nam ne da niti ficka, če ne bomo prijazni z Veljkom. Nam! Zate gre!*
- BOJAN (pokaže svoje zadovoljstvo): *Nikdar nisem reflektiral na njeno pomoč. O prvi priliki, ko se napijem ...*
- (Zvonec. VANDA gre odpirat. Pojavi se zajeten možakar s kartonsko škatlo.)

RAZNAŠALEC: *Je tu pri Remčevih?*

VANDA: *Je? ...*

RAZNAŠALEC: *Dober dan! (Odnese škatlo na prvi primeren prostor.)*

ALI (slabotno): *Kaj pa je to?*

RAZNAŠALEC: *UKW.*

VANDA: *Se niste zmotili?*

RAZNAŠALEC: *Če se niste vi, se tudi jaz nisem. Tole podpišite, prosim!*
(*Ji pomoli prejemnico.*)

VANDA (jo naglo preleti ter mu jo hoče vrniti): *Nikogar ni tu, ki bi lahko to podpisal.*

RAZNAŠALEC (se upre): *A ne! Zdaj pa spet nazaj, tam pa spet nazaj! ...*

ALI: *Vanda, prosim, naj pogledam!*

VANDA (mu jo da): *Ta je dobra, še nesramen bi bil rad! ... Zastonj gotovo ne raznašata tega? ...*

RAZNAŠALEC (zagode): *Zastonj, kdo pa še dela danes zastonj! ...*

ALI (obupano): *Mi vendar ne potrebujemo radia! Saj ga že imamo! ...*

VANDA (mu naglo vzame prejemnico ter jo podpiše s svinčnikom, ki ji ga urno ponudi RAZNAŠALEC): *Nate!*

RAZNAŠALEC (pomirjen): *Na, zdaj pa je šlo ... Hvala, gospod! Srečno!*
(*Odide.*)

VANDA (v posmehljivem, nemočnem besu): *Včeraj kavč, cele bale angleškega blaga, perilo, klobuki, čevlji, obed à la carte, danes radio — (Obstane pred otroškimi stvarmi.)*

ALI: *Če ne zajezimo pravočasno tega razsipanja ...*

BOJAN: *Hm! —*

ALI (napeto): *Kaj, Bojan? ...*

BOJAN: *Hm! ... Kaj naj rečem —? Nerad se vmešavam ... Prosil si me za pomoč — Premislil bom ... Dvoje pa želim: ne popuščaj mami! — Drugič pa vedi, da ne računam na denarno zahvalo.*

ALI (vdano pokima): *Seveda, Bojan —*

BOJAN: *Vandine pravice so njena stvar. Vzel sem jo tako rekoč brez dote in ... danes je prvič, pri moji veri, da moram omeniti staro kredenco in stole, ki jih je prinesla s seboj. Nič nisem zahteval in tudi ne bom. Zato pa tudi ne bom dopustil, da bi si na njen račun kdo drug nabasal žepe. — Glej, da te še ob to hišo ne spravi!*

ALI: *Ne, o ne! Te hiše ne dam iz rok!*

VANDA: *Ne smeš pustiti, da bi jo dobil on!*

ALI: *On?! ... Ko bi se vidva preselila — že jutri jo dam prepisati nate. Ne dam je drugemu ko vama.*

VANDA (toliko da se ne spusti ob njem na kolena): *Pači —!*

BOJAN (se nehote začne ozirati naokoli, ko da bi bil prišel na ogled):
Premislil bom ...

(ANA se vrne, sledi ji ZORICA.)

ANA (na zunaj ohranja videz počitniškega razpoloženja): *Kdo je bil, Ali?*

ALI (šibko): *Raznašalec.*

ANA: *Je že prinesel radio?* (ALI mlahavo iztegne roko v smer radia.) *Vendar enkrat ekspeditivno!...*

BOJAN (s cigaro proti ALIJU, vzpodbudno): *Bi cigaro, Ali?*

ALI (za hip vzradoščen): *O!...* (Se premisli in jo vtakne v žep.) *Hvala, bom kasneje.*

ANA: *Ste dali možakarju napitnino?...* Bojan, prosim, pomagaj mi! *Precej ga bomo preizkusili!*

ALI: *Je potrebno... da ga preizkusimo?...*

ANA: *Mislila sem, da te bo veselilo slišati sredi dneva kakšno novo ameriško postajo —?*

ALI: *Najin sprejemnik... je čisto dober.*

ANA (za hip užaljeno BOJANU, ki se sploh ni premaknil z mesta): *Hvala, Bojan, ni potrebno! — (Kljubovalno.) Veljka še ni? — (Zorici, ki ji hoče pomagati.) Pustite! — (Neprijeten molk.)*

ALI (kakor da bi hotel pritegniti ANINO pozornost nase): *Ana... ni mi dobro —*

VANDA: *Boš konjak?*

(Ta hip pride VELJKO.)

ANA (veselo): *Veljko!... kod si hodil?*

VANDA (ALIJU, trdo): *Naj rečem teti Matildi za kamilice?*

ALI: *Reci ji, da je coprnica! Sploh ne zna več po krščansko kuhati, saj sem človek, ne pa jedilni list, da bi prenesel vse njene čorbe!*

VELJKO (se ustavi pri konjaku): *Smem?...*

VANDA: *Prosim!...*

ALI (skuša prikriti razburjenje, potegne VELJKA za rokav, tožeče): *Veljko... mama je kupila nov radio. Včeraj je kupila kavč...*

ANA: *Ali, če se ne počutiš dobro, lezi! Nikar ne sitnari! Matilda ti bo skuhala kamilice, nikar ne pij konjaka, ko ti škoduje! Vanda, morala bi vedeti...*

VANDA (razburjeno): *Oprosti, mama, nič nisem vedela. Zadnjič v Opatiji mu ni prav nič škodilo.*

ANA: *Saj, takrat si je želodec pokvaril. Veljko, nov radio sem kupila. Ga hočeš pogledati?... Pomagaj mi!...*

ZORICA (se ne more premagati, da bi mu od daleč ne pokazala garnituro): *Veljko, glej!...*

BOJAN (se ji je približal): *Srčkano —*

ZORICA (malce v zadregi): *Oh!... Ne morem se nagledati —*

ALI (VANDI): *Kaj bomo zdaj s starim sprejemnikom?...*

ANA (VELJKU): *Popoldne moraš h krojaču. Blago sem že nesla, takoj bo napravil.*

ZORICA (BOJANU): *Lep avto imate.*

BOJAN (zadovoljno): *Vam je všeč?*

ZORICA: *Je prav vaša last?*

BOJAN (nerad prizna): *Tako — Kadar sem čisto poslovno, takrat že —*

ZORICA: *Zdaj niste čisto poslovno —?*

BOJAN: *Čisto prost pravzaprav nisem nikoli. Nekaj sem na dopustu, nekaj pa... Devize kupujem za tovarno.*

ZORICA: Jaz ne bi nikoli priznala, da ni avto moj.

BOJAN: A ni vseeno? —

ANA: Vsak zdravnik bi moral imeti avto. Nihče si ga bolj ne zasluži.

Ponoči, ko je treba nagle pomoči, pa morajo pešačiti do onemoglosti.

BOJAN: No, če pravim »moj mercedes« — je še zmerom na razpolago tudi drugim.

ANA: Seveda, Bojan. Izlet v Opatijo je bil kar prijeten.

VANDA (neprizadeto): Naj grem po čaj?

ALI (jo nervozno potegne za roko): Čakaj! —

ANA (je zvezala radio s stikalno pušo kraj kamina): Dala ga bom v salon... Ni čudovit?...

(Instrumentalna glasba, otožno melodična.)

ALI: Ana, leči bom moral — (Se skuša dvigniti.)

(Ta hip se pojavi MATILDA.)

MATILDA (zapovedovalno): Kosilo! Pripravite se za kosilo! (Zgine.)

VANDA: Ta ženska me bo spravila iz kože!

BOJAN: Ima svoje nazore.

ALI: Kaj pa je za kosilo?

VANDA (zlobno): Ščuke! Verjetno nekaj kakor ščuke!

ALI (potoži): Zajtrk je bil vse pretežak. Nisem več vajen na angleške zajtrke... Ana, v posteljo moram.

ANA (pri radiu): Poglejmo še drugam —

VANDA: Pači, naj ti jaz pomorem?

ALI: Ni treba, ni treba... No!... (Se dvigne, mimo ANE.) Ana, morebiti bom kasneje kaj malega použil.

ANA: Rekla bom Matildi, naj ti zavre kamilice.

ALI (se ustavi pri ZORICI): Je vam teknil zajtrk? Salame, jajca, šunka —!

ZORICA (se zdrami iz zaverovanosti v svoje stvari): Hvala. Odličen je bil.

ALI: Res? To me veseli. Vsaj enemu je dišal.

ANA: Uboga Matilda, to jo bo rešilo.

VANDA (seže ALIJU pod pazduho): Pojdiva, pači!...

ALI (ZORICA se mu je prikupila): Imate vse, kar potrebujete?

ZORICA: Hvala.

ALI: No, to me veseli... to me veseli... (Stokaje odide z VANDO.)

(BOJAN jima sledi.)

ANA (ugasne radio, jezno): Nisem jaz kriva, če ne zna paziti! —

ZORICA (toplo): Veljko — nisi še pogledal —

VELJKO (jemlje stvari v roke, ne more se prav poglobiti vanje): Mama!
Zakaj ta radio?

ANA (se ustavi blizu kuhinje): Zakaj?

VELJKO: Kupila si ga zame! —

ANA (se vrne): Bi ne smela?... Zmerom si si želel pošten radio —

VELJKO: Niso vse želje uresničljive.

ANA (veselo): O, zdaj je še moj! Kupila sem ga zase! ...

VELJKO: Kakorkoli že — ni prav. Za ta denar bi si kupila novo obleko, novo haljo ...

ANA: Za danes bo še kar dobra —? Ne skrbi zame! Najprej si ti na vrsti. — Si dobil stanovanje? — Nisi. — Treba je vložiti prošnjo in se vdati v usodo. Edino pametno in hkrati nespametno, ker se nikoli ne bo uresničilo. Ne bodo ti verjeli ... Sinko, ti imaš gotovo dovolj skušenj s stanovanjskimi komisijami. Stori, kakor veš — Zorica, dajte te stvari v salon! Lahko bi še koga spravile od dober tek. (Odide v kuhinjo.)

ZORICA (zre za njo): Kako je dobra — kako te ima rada —

VELJKO: Imam dobrega prijatelja, Zorica. Obljubil mi je sobo. Na svojem domu.

ZORICA: Sobo?

VELJKO: Ne bom te silil, če ne boš hotela.

ZORICA (rahlo odkima): Ne, ne bom hotela.

VELJKO: Ko bo s teboj spet v redu —

ZORICA (mirno): Tudi ne bom šla. Tukaj bova dobila celo nadstropje, tri sobe bova imela, kuhinjo! ... Veljko — nisem prišla sem le roditi otroka. Tako preprosto si ti predstavljaš. Da bo potem zadosti ena sama soba. Pa drugo? ... Za mleko, za drva, za ...

VELJKO: Jeseni bom končal.

ZORICA: Recimo, da končaš — s tvojo začetno plačo ... Veljko, ljudje so dobri, kljub vsem napakam — če hočeš; če nočeš, so slabi. Brez njih ne moreva, ne moreva si napraviti celega sveta za sovražnika. Veljko, ne vem, čemu je bila potrebna tista laž o štipendiji.

VELJKO: Prve dneve najine ljubezni si drugače govorila.

ZORICA: Sem, Veljko. Govorila pa sva tudi o najinem domu.

VELJKO: Tukaj ni najin dom.

ZORICA: Nikoli, nikoli ne bova imela svojega doma! ...

VELJKO: Morala se bova začasno ločiti. Jaz ne morem ostati, nikdar nisem dejal, da bom ostal.

ZORICA: Jaz pa sem dejala, da bom šla s teboj, ko boš doštudiral, kamorkoli! Nočem pa nikamor, kjer bi ti bila samo postranska stvar! Nočem, da bi te spet vleklo nazaj k mami! ... (Plane k njemu, objame ga.) Veljko, oprosti, oprosti! ... Premalo se poznavava, da bi te mogla do kraja razumeti. Mama te, zmerom ti je bila blizu ... omogočila ti je, da si se šolal, da nisi trpel pomanjkanja ... Veljko! — kaj pa jaz? —

VELJKO: Razumem tvoj strah.

ZORICA: Tako sem vsa iz sebe od strahu, da bi najin mali ne imel vsega zadosti.

VELJKO: Mi ne zaupaš?

ZORICA: Obljubi mi: za karkoli se boš odločil, brez mene se ne smeš! Močnejša bova.

VELJKO: Zaupaj mi! ...

ZORICA: Tudi brez mame ne smeva, ne moreva čisto po svoje ... (VELJKO se oddalji.) Ko si prihajal z dela v najino sobico, pa si

precej vzela knjige v roke — rekla sem si: ko bi mogla, kaj bi žrtvovala, da bi lahko brez skrbi študiral. Takele me ne bi vzeli na delo, pa tudi nič takega ne znam. — Potlej sem tako dolgo sitnarila, da si pristal na vrnitev. — Poglej, nič več nama ne manjka, ne kruha ne udobja, v miru se lahko posvetiš študiju, jaz svojemu otročičku... Veljko — če sem edino jaz kriva, da si se vrnil, in ni bilo niti trohice tvojega resničnega hotenja, potem se rada odpovem vsemu: stanovanju, kruhu... (Solze ji navrejo na oči) bodočnosti, otroku!...

VELJKO: NE ZAUPAŠ MI — (Odide iz hiše.)

(ZORICA poleti za njim. Pri izhodu ostane sama, brez moči, povešenih rok.)

(Saksofon v kratkem melodičnem loku. Fortissimo con passione.)

(BOJAN prihaja po stopnicah.)

BOJAN (podmuljeno): Tako — pa sva spet za trenutek sama — sama v veliki hiši, kjer nima človek kotička, da bi v miru užival. — (Si postreže s konjakom.) Nocoj bo še dosti letanja, preden prepričamo najinega ljubega tasta, da mu pravzaprav nič ne manjka. — Vi ste se mu prikupili.

ZORICA (deprimirano): Vi ga ne marate?

BOJAN: No, saj je čisto galanten, simpatičen —

ZORICA: Je hučo z njim?

BOJAN (se zresni): Lahko se mu poslabša. — Stvar je v tem — živci in... Mogoče bi se pomiril, ko bi — Najina tašča — njegova žena se je polastila njegovega premoženja.

ZORICA (uplašena): Ni njeno? Ni bila hiša njena?

BOJAN: Že, že... Se zdi vam normalno, da meče ves ta denar, poltretji milijon, bogme, čedna vsotica! — izključno za vašega moža — za svojega sina, oprostite.

ZORICA (užaljeno): Koliko pa je že dala — Oprostite!...

BOJAN: A, dajte no! Ne gre za tiste drobnarije, za tisto blago. Bodiiva pravična: naposled sta v hiši še njena prava hči in zakoniti soprog —

ZORICA: Kolikor mi je znano, je tudi njima odmerila delež.

BOJAN: Zares?!... Doslej je ostalo komaj pri obljubi.

(VANDA se je med pogovorom neslišno vrnila.)

VANDA: Zorica — koj v začetku sem vam zagotovila svoje prijateljstvo. Kot prijateljica vam hočem... Veljka gotovo ljubite, ne bi mu hoteli kaj zlega. — Pošteno govorim, tudi zanj, čeravno imam v mislih le pačija. Pojma nimate, kaj sva pretrpela zaradi Veljka!... Pa ni sam kriv. Tudi mame ne morem za vse dolžiti... Vendar, prosim vas, jaz sem prav tako njen otrok, vso ljubezen pa poklanja le njemu. Slepa je, ko brezumna bo začela zapravljati. To je šele začetek, draga moja. Tako ga bo zasula z nesmiselnimi darovi, da še malo ne bo mislil na študij.

ZORICA: Naj vam verjamem?

VANDA: Nekoč je že bilo tako. Preden ji je ušel v Beograd. Mama je nekaj slutila, zanjo je bil to beg od nas, ne od nje. Brž je prodala dva najlepša perzija, zadnja v hiši. Namesto, da bi opravljal izpite, je začel pijančevati.

ZORICA: Očrniti ga hočete.

VANDA: Posvariti vas hočem. Mami še malo ni bilo za njegov študij. Poklic bi ga osamosvojil, ločil bi ga od nje. Rajši ga vidi pijanega, brez volje, brez moči, da ga le lahko neguje kot otroka.

ZORICA (nehote presenečeno): TO?!...

VANDA (brž poprime): Tudi zdaj ga skuša premotiti z denarjem, priklenila ga bo nase, in vas se bo poslužila. Videla sem, kako vas je dopoldne pridobivala. Saj ne poklanja stvari vam. Kapital nalaga za Veljka! ... In ko nekega dne ne bo mogel več stran od nje, se bo vrgel na pijačo, nikamor se mu ne bo mudilo, saj bo mama skrbela za vse.

ZORICA (se sili, da bi zvenelo ponosno): Vzela bova samo to, kar nujno potrebujeva za življenje. Do jeseni.

VANDA (nestrpno): Zajeziti moramo mamino noro zapravljanje. Ne smete misliti, da bi vama z Bojanom nemara ne privoščila ...

BOJAN: To sem ji že jaz rekel.

ZORICA: Kaj bi radi od mene?

VANDA: Kaj bi rada? ... Treba je trezno presojeti —

BOJAN (pri konjaku): Objektivno —!

VANDA: Najprej moramo pomiriti pačija. Zbolel je, tako si žene k srcu mamina pristranska dejanja. — Midva z Bojanom bova vzela tale sprejemnik, denar pa vrnila pačiju.

ZORICA (nehote): Ne!

VANDA: Ne?! ... Torej nočete?! Torej niste govorili resnice, ko ste rekli, da ne potrebujete več ko za ...

ZORICA: Mislila sem ...

VANDA: Mislili ste, da je pravzaprav vseeno, komu verjamete, meni ali sebi ali komurkoli! ...

(VELJKO se vrne.)

ZORICA (mu obupana poleti naproti): Veljko! ... (Toda ob njem zgubi pogum.)

BOJAN (ojači svoj organ z nenaravno barvo pripravljenosti za boljše odnose): Vanda, nisva za jutri planirala izleta na Bled? Mislil sem že ... Kaj ko bi povabila najino svakinjo? Ste že bili na Bledu? ... (Opisno.) Bled — jezero z otočkom na sredi — na reklamnih razglednicah, na vlakcu, se spominjate? ... Zrak, sonce, voda, ljubezen ... Lahko vas zapeljem tja, malenkost, v pol ure smo tam — in gospoda, če ga veseli —

VELJKO (spusti ZORICO, odide k radiu, nekaj se je napelo v njem.)

VANDA: Gospo Zorico bi gotovo veselilo.

BOJAN: Ja?! Občudovala je moj mercedes. Za občudovanjem se skriva želja. Peljal vaju bom na poročno potovanje. Velja? —

ZORICA: Hvala.

BOJAN: Ne? ... Škoda.

VELJKO: Zakaj škoda?

BOJAN: Vaša mama me ne mara, vi prav tako ne.

VELJKO: Zame drži.

BOJAN: Škoda, da ne moreva nadaljevati najinega razgovora v spravnem duhu. (Si postreže s konjakom.) Čez nekaj dni odidem. Ta čas bom gledal, da se ne bova preveč srečavala... Na kratko povedano: zavidate mi. Slučajno sem pač jaz na položaju komercialnega direktorja. Če bi ne bil jaz, bi bil kdo drug. Začaran krog. — In slučajno so mi zaupali tale mercedes.

VELJKO (zapre radio, naglo se obrne): Vi se tega zavedate? Zavedate se, da se nezakonito prevažate?! ...

BOJAN (se mehansko tiplje po žepih): Prosim, prosim! Pokazal vam bom potni nalog, dal vam bom naslov svoje tovarne, tam boste zvedeli, da sem pošten in sposoben človek...

VELJKO: Vi? Ne! Za vas vemo, da ste si za svojo tromesečno premijo izvolili izplačati devet sto tisoč dinarjev!

BOJAN: To vas peče —!

VELJKO: Ogoljufali ste delavce vaše tovarne, pa ste prepričani, da mislijo o vas vse najboljše?! ...

BOJAN: Vi ste — Vi ste še zelo mladi. Nisem vam dolžan polagati računa o delu, o katerem nimate pojma. (Spije pripravljeno pijačo.)

VELJKO (pobesni): Nimam pojma o strokovnjakih vaše baže? Dovolj je, da vas pogledam! Čutite se gospoda, gospodarja, lastnika! Gospod fabrikant! Socialistični gospod fabrikant! Ves vaš socializem je v tem, da si namesto dividend izplačujete mastne premije! Drugačen formular, a ista stvar! Dobiček, okoriščenje, izkoriščenje!!!

VANDA: Glej ga! Govoriš, ko da si sam izvedel revolucijo, a še zraven nisi bil!

BOJAN: Svarim vas, ne spozabite se predaleč, mladi mož! Vi sploh nimate pravice mene kritizirati. Ste prezeleni! Najmanj pa še tukaj... v tej hiši...

VELJKO: Kar mirno recite »v naši hiši«! Saj vem, da se tudi tu že čutite lastnika in gospodarja! Ali številka dve! Le da ta ne bo bankrotiral, ker razmetava državni denar, ne svojega! Kje neki so preživele te podgane poplavo?! In koliko jih je! Počakale so, da je poplava minila! Spremenile so dlako in zdaj v rojih rijejo na dan!

BOJAN: Kaj ste s tem mislili? Kdo je podgana?! Kdo se je pregrizel in pretihotapil v to hišo? Kake pravice si lastite tukaj? Hiša je Alijeva, lahko vas...

VELJKO (se komaj premaguje): Z veseljem bi vam razbil glavo, če bi s tem karkoli spremenil!

BOJAN: Drugega odgovora nimate?

VANDA (nekoliko uplašena): Greva, Bojan!

BOJAN: Jaz ne iščem zaslonbe, ne sklicujem se na svojo preteklost, ki je čista, razumete! Nihče mi ne more česa očitati! Nobeni nazadnjaški stranki nisem nikoli pripadal, v partizanih nisem bil samo zaradi endokarditisa, pošten človek sem! Svojo kariero sem začel iz nič, z golimi rokami! Vrzite me čez prag! Sam se bom branil!

VANDA: Bojan, pusti ga! Ne smeš se razburjati! Pojva gor!

BOJAN: Čakam —

ZORICA: Zakaj izzivate? Sramujte se!

BOJAN: Gospa, jaz sem čisto miren. Izzval me je vaš mož. Moja vest je čista.

VELJKO (plane): Spravite se gor! Da vam ne izrujem te vaše čiste vesti!

VANDA (na stopnicah): Jaz grem, Bojan! Videli bomo, kdo bo koga!

BOJAN (odhaja za njo): To vam poplačam! To vam poplačam! ...

VELJKO (iz pojemajočega besa): Ubil bi ga! ...

ZORICA (ga zgrabi za roko): Bi kaj spremenil?! — v najinem življenju — Moj bog, Veljko! Slabo se bo končalo. Ne veš, česa vsega je zmožen. Od'očil si se za svetlobo, pa hodiš skozi same mračne pokrajine. Strah me je.

VELJKO: Strah ... Mene je tudi včasih strah. Pogum je premalo. Nekaj je v meni, nekakšna zmrzla noč, nekaj, kar si želi sonca, pa ne more iz mene. — Nemara je zato moja pot tako malo obsijana s svetlimi trenutki.

ZORICA: Ničvredneža bi bil udaril, tebi pa bi ostal ponižujoč občutek sramu. Ni vredno. Sam se bo nekoč uničil.

VELJKO: Prej pa bo še nasejal psovod svoje prekleto seme! ...

ZORICA: Mene je strah za bodočnost, ti se bojiš svoje sence, ne veš še, kaj bo zasejano v brazde, ki jih orješ. Moj oče se je odločil za boj, za svetlobo. — Prepričana sem, da je imel trenutke, ko ni vedel, kod se bo razlila njegova kri. Toda moj oče je umrl, Veljko! Ni učakal svobode. Ti pa živiš! Nate sije vsak dan sonce! ..

VELJKO: Tvoj oče ni bil sam, jaz pa bom ostal sam. Nikamor ne spadam, ne v preteklost ne v bodočnost.

ZORICA: Meni pripadaš. Nisi sam.

VELJKO: Ko bi mi vsaj ti zaupala —

ZORICA: Zaupam ti, Veljko. Ponosna sem nate, da si se premagal. Zmagal si, čeprav se ga nisi niti dotaknil. Močnejši si zdaj. Oba sva dovolj močna ... da lahko ostaneva sama tudi takrat, ko bi koga najbolj potrebovala.

VELJKO (hvaležno): Drugega nisem potreboval ko tvojega zaupanja. Včasih sem že tak slabič. Nič ne verjemi, nisem zmagal. Borim se v tem ozkem krogu, v tem plitvem pristanu, to niso zmage. Zaletavamo se drug ob drugega ko orehove lupine v mlaki. S tem komercialnim direktorjem sva se oba zatekla v mišjo luknjo. On s svojim pohlepom po skrivnem uživanju, jaz v prepričanju, da bom izkopal svojo izgubljeno vero.

ZORICA: Imaš jo, imaš!

VELJKO (nalahno odkima): *Kadarkoli sem se za kaj odločal, so bile moje roke v hipu ko uklenjene, naenkrat sem bil obzidan s temi zidovi — prejle sem jih začutil, te verige, ko je rekel, da nimam pravice.*

ZORICA: *Si upal, da bodo padle s tebe, ko se boš za vselej iztrgal od tod?*

VELJKO: *Ne vem —*

ZORICA: *Pojdi od tod, Veljko! Prišla bom za teboj.*

VELJKO: *Najprej slovo — od tebe —*

ZORICA: *Od mame! (Objameta se.) Vidiš Veljko... Več se morava pogovarjati, besede so nekaj čudovitega, ne smeva jih zgubiti. Kadar se takole pogovarjava, nisva sama na svetu.*

(ALI zakliče, nestrpno, poln osamljene groze: ANA! ANA!...)

ZORICA: *Mamo kliče —*

VELJKO (seže po konjaku).

ZORICA (ga zadrži): *Veljko — je res... da si pijančeval?*

VELJKO: *Res je.*

ZORICA: *Pa zakaj, Veljko?! O tem mi nisi nikoli govoril. Moram zvedeti!*

VELJKO: *Moraš?*

ZORICA: *Moram, Veljko. Drugače ti ne morem pomagati... Zakaj pravi Vanda, da je njen oče zbolel zaradi maminega zapravljanja? Kako je pravzaprav med mamo in Alijem, se nimata rada?...*

VELJKO: *Vzela ga je zaradi bogastva. Da bi se m en i dobro godilo. Našla pa je skesanega bankroterja. Dve hiši, drugega ni ostalo od te kupčije. Sam je docela odpovedal. S petdesetimi leti se je umaknil v zapeček!... Razumeš zdaj, zakaj ne maram tega denarja? To je mamin denar! Žrtvovala se je zame! S čim ji naj povrnem? Z ljubeznijo? ... Domišlja si, da sem uboga revna para, da ne morem brez nje! — Kaj naj storim? ... Naj odidem — še nočoj? — (Si napolni kozarec.)*

ZORICA (tesnobno): *Veljko — pogovori se z mamo!*

VELJKO: *Čaka na moj odgovor. Bom ali ne bom ostal. Vse drugo zanjo ni važno.*

ZORICA (čez čas mirno): *Kdaj pojdeš?*

VELJKO (čedalje bolj nemiren): *Ne vem... Ne sprašuj me več!... Ne sprašuj me več o njej!*

(ALI že kakor iz uma: ANA!...)

(Zgoraj nekje se odpro vrata, VANDA poleti po stopnicah.)

VANDA: *Pači! Pači!... Že grem!... Kaj ne slišita?! (Odhiti.)*

(Zatemnitev. Iz daljave v kratkih presledkih pavke, kakor oddaljeno grmenje.)

(ZORICA sedi na otomani. VELJKO meri s počasnimi koraki vežo, izginja zadaj v temi, pa se spet pojavlja v slabotni nočni razsvetljavi.)

(Po stopnicah prihaja BOJAN z dvema buteljčkama.)

MATILDA (se pojavi iz kuhinje z zamazano in naphano platneno vrečico, ki jo na obeh koncih drži pred seboj): *Zorica moja, nič ne greste na zrak! Zrak poživi kri. Bledičnost se vas bo prijela...*

VANDA (pride iz spalnice): *Teta Matilda, daj brž, če misliš! Ohladilo se bo!*

MATILDA (odhaja v spalnico): *Svet se bo podrl! Same kaprice! Samim kapricam strežem!...*

BOJAN (nekoliko vinjen): *Kako mu je? Slabše?*

VANDA: *Moral boš po zdravnika.*

BOJAN: *Zdajle?*

VANDA: *Ni še tako kasno.*

BOJAN: *Prebavne motnje bi pa že znal naš doktor odpraviti.*

VANDA: *Jaz se mu ne bi zaupala.*

BOJAN: *Torej — počakati, da se mu povrne zdravje. — (Posmehljivo.) Sicer bo treba misliti na poslednjo voljo.*

MATILDA (se naglo vrača, norčuje se): *Zastrupila sem Alija! Ježešmarija! Umr! bo! Pa tako mlad, tako lep!*

VANDA (ogorčeno): *Teta Matilda!*

MATILDA: *Pet čajev sem že zmešala, nobeden mu ne diši! Otrobe mu nalašč grejem, pa noče! Toliko je še pri moči, da jih je vrgel čez celo sobo, naravnost vame!*

VANDA: *So bili prevroči?*

MATILDA: *Pravi, da se ne bo zdravil po mazaško, naj se poberem tja, od koder sem se priklatila. (Užaljeno.) Dovolj sem se nagarala, pobrala pa se ne bom tja, kamor on če. Spat grem! (Odide.)*

BOJAN: *Fine manire.*

VANDA: *Ko bi ne bila mamina sestra —!*

BOJAN: *Njena kuhinja, nimam nič proti. Za mojo prebavo — tc-tc!... Je kdo pri njem?*

VANDA: *Mama. — Preveč piješ. Pazi na srce!*

BOJAN: *Bom pazil, bom ljubica. Včasih je že treba... Tole buteljko vam najspoštljiveje vračam, za konjak, kolikor sem ga posrkal... Lahko pijemo bratovščino!*

VANDA (ironično): *S kom? Vidiš, kako se držita —*

ZORICA: *Veljko bi ga lahko pregledal.*

VANDA (skomizgne z rameni): *Ne vem.*

BOJAN: *Ne bo sile, gospa, ne bo. Spomnite se, kaj sem rekel! Živci. Vsi smo bolj ali manj živčni... Bi navili radio?...*

VANDA: Ne spodobi se, ob pačijevi bolniški postelji.

BOJAN: Malo muzike mu ne bo škodilo. Kakšen Strauss. — Koliko je na uri?

VANDA: Pol enajstih.

BOJAN (prižge radio): Čeden radio, kar čeden... Prav takega sem si želel —

VELJKO (se ustavi ob njem): Lahko ga odnesete.

BOJAN: Prosim?

VELJKO: Lahko ga odnesete. Za isto ceno. Mama se je nekoliko pre-naglila, prepričan sem, da vam ga bo rade volje odstopila.

BOJAN: Se norčujete?

VELJKO: Vam bom za posrednika. Takole bomo napravili: vam je všeč, jaz bom pa rekel, da mi je ljubši denar. — V redu?

BOJAN (ugasne radio, v nedoločnem posmehu): Ha!... Je vaš? To je najnovejše! Vanda, si slišala? Njegov je!

VANDA (sovražno): Slišala sem.

BOJAN (zariplega obraza): Vse si dovolim, marsikaj si dovolim. Ne dovolim si pa, da bi bril kdo norce iz mene! Razumete, vi?!

VELJKO (ga preglasi): Marsikaj si dovolite, prav zares si dovolite! Samo enkrat se še približajte, pa vas bo minilo poslušati Straussa!

VANDA (izzivajoče naveličano): Bojan, nikar!

BOJAN (se umakne k mizici): Prostaške grožnje!

VANDA: Vse ob svojem času, Bojan. Pravica je samo ena.

ZORICA (čez čas, iz tesnobnega občutka): Veljko, ne bi šla leč?

VELJKO: Ti pojdi! — Jaz bom počakal na mamo.

(ANA se vrne.)

ANA: Zaspal je. Ko se bo zbudil, bo spet zdrav.

VANDA: Misliš?

ANA: Ah! Malo sem mu podržala roko na čelu, kakor otroku, včasih je treba z njim ko z otrokom, pa je bilo vse dobro. Zaspal je.

VANDA: Toplote pogreša.

ANA (utrujeno): Česa pogreša?

VANDA (ji strmo pogleda v oči): Toplote.

ANA (živčno): Zakaj ne poslušate radia? Tihi ste, ko da bi kdo umrl.

VANDA (v prisiljeni hysteriji): Zakaj si to rekla?! Zakaj si to rekla?!

ANA: A, Vanda se spet po nepotrebnem razburja. Otroci, meni se je zahotelo pijače. Ne verjamem, da je še kaj v bifeju.

BOJAN (naglo, podmuljeno): Vermut? Bi hotela vermut?

ANA: Rajši bi kaj drugega.

BOJAN: Rajši bi kaj drugega. — (Odmaši buteljko.)

ANA (se spusti v naslanjač): Zbita sem.

BOJAN: Bomo pili na prijateljstvo?

ANA: Brez Alija?

BOJAN: Pa ja! Ali nas tako samo spominja na mamin dopust in na dolžnost! do njenega dopusta. Človek se ne more prav razživeti.

ANA: Kako razživeti?

- BOJAN: *Saj se razumemo. — Njegov smisel za etiko. Ko me je Vanda prvič pripeljala, sem moral pol ure stati, preden mi je dovolil sestiti.*
- ANA: *In ko sem jaz prišla —*
- BOJAN: *Pol ure si me pustila čakati. V stilu dame iz visoke družbe. In ko si prišla . . .*
- ANA: *Je bil gospod že močno natreskan.*
- BOJAN: *Bila je najbolj zanič slivovka, kar sem jih kdaj pokusil.*
- ANA (se prisiljeno zasmeji): *Lepa reč! Odkritost po tolikem času — več kot sumljivo.*
- BOJAN: *Človek ima tako malo prilike za odkritosrčnost v tej hiši. — V soboto se odpeljem.*
- ANA: *Res?!*
- BOJAN (polni kozarce): *Vedel sem, da boš te novice najbolj vesela.*
- ANA: *So še druge?*
- BOJAN: *Samo še ena. — Vem, zakaj je Ali zbolel . . . vem pa tudi za lek, za zelo učinkovit lek —*
- ANA (živčno): *Čujmo torej odrešujočo novico!*
- BOJAN: *Ne bo za vse odrešujoča —*
- ANA (veselo): *Pa dajmo, no! Dolgo sem čakala na ta večer, vleklo se je iz dneva v dan, postalo je soparno, človek ne more več dihati! . . .*
- BOJAN (se nagne k njej, cinično): *Mrlič je v hiši. Ni nam več potrebno pritajeno govorjenje. — (Dvigne kozarec, parodira.) Moje dame in gospodje, prosim! Prosim! . . . Plača direktor! (VANDA vzame kozarec.) Najboljši muškat, kar jih je kdaj prišlo sem noter!*
- VANDA: *Na kaj homo?*
- BOJAN: *Gospa Zorica —!*
- ZORICA: *Hvala!*
- BOJAN: *Le bliže, le bliže! Prosit!*
- VANDA: *Na pačija! (Izpijeta.)*
- BOJAN: *Gospoda, pravkar ste pili vino iz črnega fonda!*
- VANDA (na pol v šali): *Res nisi čisto trezen. Smrdi ti iz ust.*
- BOJAN (se našopiri): *Meni? . . . Tudi njemu, vsem nam smrdi iz ust! Od neizgovorjenih kletvic! Videl sem ga, kako me je prebodel! Obo-rožila si ga proti meni! Kaj lepega bom spet slišal, o nezakonitem prevažanju, o nezasluzenem direktorjevem stolčku . . .*
- ANA (vstane): *Pijanega se dela, drugega opravičila nima za svoje predrznosti.*
- VANDA: *Ne poznaš šale.*
- ANA: *Neslane šale.*
- VELJKO (nepričakovano vzame kozarca in pristopi k ANI, mirno): *Mama, na zdravje tvojih počitnic!*
- ANA (ganjena): *Sinko —*
- VELJKO (se krčevito oklepa kozarcev, kakor pred težko odločitvijo): *Mama —*
- ANA: *Sinko —*
- VANDA (ljubosumno opazuje, sprosti se v tihem, histerično posmehljivem smehu): *Ha-ha-ha . . . (Ledeno, polglasno.) Zakaj se ne objameta? In poljubita? . . . Mati in sin! —*

ANA (si približa njegovo glavo ter ga poljubi na čelo).

(Nenadoma se pojavi ALI. Bled je, postaran, lovi se proti predmetom.)

VANDA (klikne): Pači! ... (Pohiti proti njemu.)

ALI (jo tišči proč od sebe, zasopljeno, hropeče): Ana, Ana! Kje so milijoni, kam si dala milijone?! ...

ANA (hladno, sovražno): Kaj vstajaš! Prehladil se boš!

ALI (kakor v vročici): Ana, svaril sem te ... kje so ... rekel sem, da doma niso varni ... kje so milijoni ... zdaj sva ob vse ...

ANA: Ne blazni! Spravila sem jih, te milijone. Pri meni so!

ALI: Skrila si jih! Pred mano si jih skrila, moj denar! ...

ANA (se mu približa, skuša vplivati pomirjevalno): Ali, daj ...

VANDA (jo odrine): Pusti ga!

ALI (se z VANDINO pomočjo spusti v naslanjač): Želim ... želim objaviti svojo poslednjo voljo.

ANA: Vročino imaš! Saj se ti blede! Spravi se v posteljo!

ALI: Matilda s svojo strupeno kuhinjo je poskrbela za mojo smrt!

VANDA: Nikar ne govori takih reči! ...

ALI: Ti nisi ničesar dala mojemu otroku, zato bom jaz ...

ANA: Saj je rekla, da noče! Sama je rekla! ...

VANDA (plane kvišku): Tega nisem rekla! Upala sem, da se bo tudi Veljko odpovedal! Enake pravice imam kot on!

ANA: Zato ta cirkus? Zato? ... (BOJANU.) Je to tisti lek, ki bo odrešil Alija? Razumem!

BOJAN: Tudi jaz razumem! Odlično razumem!

ALI: Bojan, potrpljenje! ...

VANDA: Pači, pomiri se! On je boljši, mi smo slabši! Zmerom je bilo tako!

ALI: Zmerom? ... Spominjam se dveh let miru ... lepo in mirno je bilo v moji hiši. Bilo je ... kot še nikoli!

BOJAN: Še bo lepo, Ali!

ANA: Kdaj bo lepo?

BOJAN (besno): Ne bomo se več lovili slepe miši!

VELJKO (je prišel BOJANU za hrbet): Ne kričite na mojo mamo!

BOJAN (ves rdeč v obraz): Gospod, meni osebno ni všeč način, meni je dovolj vaših žalitev!

VANDA: Pači, moral bi te prositi oduščanja! Žalil te je, vse od svojega osmega leta! Ti si ga sprejel, oblekel, ničesar ni imel!

ANA: Molči, nehvaležnica!

VANDA: On je nehvaležen! Na pačijevih žuljih pleše! Ne bo več dolgo! (Vsa se privije k ALIJU.) Pači mi bo zapisal hišo, ne bosta pometala z mojim pačijem! Oh, pači moj, samo da bi kmalu ozdravel!

ANA (mirno, vsa kri ji izgine iz obraza): Je to res, Ali? —

ALI (se brani pred njo): Ana, ne gre drugače ...

ANA: Ne gre, zakaj ne gre?

BOJAN (zdaj docela streznjen): Ne daj se, Ali!

ANA: Prisiliti me torej hočete!? ... Bojan želi priti v Ljubljano, v veliko mesto, med veliko gospodo, med bogataše! ...

ALI (neprepričljivo): Pozabljaš, v katerem času živimo! Ni bogatašev! Vse je pošteno zaslužen z rokami!

ANA: Ali! Ali, pokopali te bodo na državne stroške! Postal si komunist! Haha! ...

ALI: Ana, ne smej se! Dobro sem vse premislil. Jaz sem prešibak, tebi sem postal deveta briga, ne skrbiš več zame ...

ANA: Kdo pravi, da ne skrbiti?!

ALI: Bojan je sodoben človek, jaz nisem, jaz nisem sposoben, on bo gospodaril.

ANA: A! ... Kako bo gospodaril? Tako po svoje, kot se je naučil v svoji fabriki? Da mu boš izplačeval masne premije?

ALI: Bodi brez skrbi, Ana! Do smrti nama bo pripadalo pritličje ...

ANA (v nenadnem strahu): Do smrti?! Jaz še ne bom kmalu umrla! Jaz bom še živela! Veljko! Veljko, reši me tega človeka!

(VELJKO se z zgibom rame umakne ANI, pomakne se naprej, besna nerazsodnost se ga pollašča.)

VELJKO: Gospod! ...

BOJAN (se umakne za korak): Kaj mi hočete? ... Vas razganja zavist? Meni zavidate, sami pa nimate moči, da bi karkoli dosegli ...

VELJKO: Pazite, udaril vas bom!

ZORICA: Veljko! Si pozabil?!

BOJAN: Pa dajte! Poskusite! Dajte no! ...

ZORICA: Boš kaj spremenil?!

VANDA: Samo poskusi naj!

BOJAN (se umika): Mogoče sem jaz vaš življenjski cilj? Mogoče potem ne boste več ogoljufani!? Zbali ste se življenja, v konflikt ste prišli z naprednimi silami, pa ste se zbali!

VANDA (svareče): Bojan!

VELJKO (se mu bliža): Še eno ...

BOJAN: Ko vam postanejo tla prevročča ...

VELJKO: Umolknite!

VANDA: Proč! Stran!

ANA (hkrati divje): Daj ga! Ubij ga!

(VELJKO se istočasno zamaje proti BOJANU, v hipu ga zgrabi za obleko na prsih ter ga z vso težo in močjo trešči na tla. S pestjo plane nadenj.)

VANDA (krikne v grozi, plane med VELJKO in ležečega BOJANA.)

ALI (omahne nazaj, ko da bi bil sam zadet).

ZORICA (klikne razočarana): Oh, Veljko! ...

VELJKO (obstane za hip ko vkopan, brez volje).

ANA (ga odvede v ozadje).

BOJAN (se pobira z VANDINO pomočjo): Vedel sem! ... Takoj sem ga spregledal! Vse je res, kar sem rekel!

VANDA: Kri!

ALI (si še ni opomogel): Joj! ... Še tega se je manjkalo! ...

VANDA: Ubil bi te!

BOJAN (zasopljeno): Srečo sem imel.

VANDA: V kopalnico, hitro, da ti zmijem!

BOJAN: Še nocoj se odpeljem! Niti minute ne ostanem!

VANDA: Hvala ti, mama!

(Odideta.)

ANA (plane naprej, sili se v histerijo): Jutri bo dobil hišo Bojan, stisnil me bo v kot, tako v kot, da še rok ne bom mogla stegniti proti svojemu sinu! Ukradli bi te mi radi, poslali proč, razumeš, Veljko! ... Ali! Ali! Ne gre ti za denar, ti si bil, kar pomnim, kapitalist brez kapitala! Denar bi ti bil zdaj pretveza, s katero bi rad izgnal Veljka! Jaz pa ne morem brez denarja, ne morem brez hiše, za to sem živela, za to sem se gnala! Za to sem bila tudi opeharjena! (Ga trese.) Zini kaj! Povej, kako je Bojan tebe presleparil z obljubami! In ti si mu verjel! Kot jaz tebi! ...

ALI: Ana ... Ana, Veljko mora iz hiše!

ANA: Kam mora?!

ALI: Sam je rekel, da ne bo ostal. Prosim, Veljko, rekel si, da ne boš ostal. Prosil si za Zorico in za otroka. Ne zase.

ANA: Je to izhod — zame?!

VELJKO: Prosil sem za Zorico, za svojega otroka. Jaz ne ostanem.

ANA: Sinko, vse, karkoli naredim, vse ti je odveč, vse se ti upira ...

Dobro! Poslušala te bom! Rekel si, naj grem s teboj. Kupila bom drugo stanovanje, za hišo ne bo dovolj.

ALI (v nemočnem obupu, roteče): Ana! ...

VELJKO: Brez onih dveh milijonov, mama!

ANA: Brez ... brez vsega?! ...

VELJKO: Samo tako lahko začneva novo življenje.

ALI: Kaj bo z menoj?

ANA: Brez denarja? Kam? Kam na svetu za božjo voljo?

VELJKO (zagnano): Še tri mesece, potem smo na konju! Delal bom!

ANA: Vse od začetka, znova od kraja! ... Ne morem ... Ne morem ...

Prešibka sem postala ... Boš srečen, bomo srečni, v tem nesmiselnem boju za srečo! ...

VELJKO: Nesmiselno je bilo! Sama si priznala, da si bila opeharjena.

Ni bilo sreče, zato ker je tvoja sreča tako različna od sreče večine ljudi. Rodila si me, mama, vzredila — toda ne zase! Moja pot gre drugam.

ANA (skrušena): Ni sreče, sploh ni sreče na svetu. Zame je edinole boj, edino boj mi še ostane.

VELJKO: Kakšen boj?! Strah! Strah za udobje!

ANA (se spet zbere): Za tvoje udobje! Za udobje tvoje žene! Misliš, da se bo ona odrekla trdni strehi nad glavo? Da se bo odrekla udobju in šla za teboj?! ... Veljko, ti me ne ljubiš! Jaz pa ...

(ZORICA je neopaženo zginila v salon.)

(BOJAN se vrača, na čelo mu tišči VANDA brisačo; za njima MATILDA v spalni srajci, ogrnjena v pled.)

MATILDA: Nesreča je bila! Saj ni tako hudo!

VANDA: Teta Matilda, pomagaj mi zložiti v kovčke! Takoj se odpeljeva!

ALI: Bojan! Vanda! ...

MATILDA: Sredi noči! Kaj si bodo sosedje mislili!

VANDA: Lastna mati me je izdala!

ANA (živčno za njimi): Kaj, kaj čvekaš!?

BOJAN: Niti minute ne ostanem več pod to streho!

VANDA: Ti si ga nahujskala!

BOJAN: Ubij ga! Vsi ste slišali!

ANA: Vi, nikar se ne šopirite v moji hiši!

BOJAN: V njeni hiši! Ste slišali?! ...

ALI (se skuša dvigniti): Bojan, Bojan! ...

(BOJAN in VANDA odideta po stopnicah.)

ANA: Sedi lepo na miru, Ali! Matilda, prinesi mu koc, da ne bo prikrajšan za zadnjo predstavo! Gospod generalni direktor se poslavljajo! Ni mu uspel mešetarski podvig! O, kako ga mrzim! Kako ga sovražim! Zdaj sem sama! Spet sem sama! ...

ALI: Ana, pomagaj mi! ...

ANA: Da boš našel svojo vero, Veljko, si dejal. Nisi je našel, nisi! Vojna je že petnajst let mimo, takrat je bil čas! Takrat bi bili morali iztreti vso to golazen! Takrat si bil še premlad, predobro se tega zavedaš, prekasno si se rodil za ubijanje. Zato si se tudi samo spozabil nad Bojanom. Zdaj ga boš pustil lepo na miru in pozabil na njegov komolčarski socializem.

VELJKO: So še druga orožja.

ANA: Kakšna? Nisi pisatelj, nisi novinar, še govornik nisi!

VELJKO: Dovolj je, da sem človek. Za tole prej pa me je sram.

ANA: Kako sovražim vso to politiko! Materam krade sinove!

MATILDA (se vrne s kocem): Da ne boš umrl, revež!

ALI (brčne koc): Daj mi palico! Pomagaj mi!

(ZORICA se neopazno pojavi s kovčkom in drugo skromno prtljago, odnese k izhodu.)

VANDA (se istočasno pojavi vrh stopnic): Bo kaj, teta Matilda?! —

ALI: Vanda, precej pridem! Pogovoriti se moramo! Tako ne gre!

ANA: Pusti ju vendar! Spet te bosta pretentali! Ti bosta onadva stregla na stara leta, ne bodi kratkoviden! ... Ta dva milijona bom porabila

za nas tu, zate in za tvojo ženo, Veljko — brez onih dveh — in tudi ta hiša bo ostala v mojih rokah.

MATILDA (prinese palico): Je ta?

ALI: Seveda je! Si slepa?!

MATILDA: Viš, pa ne moreš brez mene!

ANA: Politika ni tvoj svet, sinko, ti boš našel rešitev v delu. Opremila ti bom ordinacijo, več boš napravil za ljudi kot neznan zdravnik, kakor pa bi lahko napravil kot karkoli drugega. Veljko! Ali ni tako? ...

(VELJKO ne reagira. V mislih je že nekje drugje, morda vidi pred sabo tegobe poti, na katero odhaja. Matere morda ne sliši več. Psihološki proces v njem rodi mimični izraz dokončne, nepreklicne odločitve, toda ANA ta njegov izraz narobe razume; razume ga kot pristanek, ali vsaj kot možnost, kot obljubo.)

Ali ni tako? Vidiš ... čakaj, čakaj malo ... (Naglo odide v spalnico: odhaja po denar. Njen odhod je optimističen.)

ZORICA (tiho, ob VELJKU): Veljko, dragi ... Kje je tista najina sobica?

(VELJKO jo nežno objame krog ramen in tako odideta.)

ALI (pod stopnicami): Vanda, Vandica! ...

MATILDA: Kam gresta? ... Veljko! (Spusti ALIJA.)

ALI: Drži me! — (Se ozre za odhajajočima.) Naj gresta! ...

MATILDA: Kam le? Veljko! ... Zorica! ...

ANA (se naglo vrne s šatuljo): Veljko! ... Kje si, Veljko? ...

ALI: Odšla sta.

MATILDA: Odšla sta, Ana.

ANA: Kam, sredi noči! Neumnost! Nikamor nista odšla. Na zrak jo je peljal.

MATILDA (sočutno): Ana — s kovčkom, s torbico, z vsem —

ALI: Odšel je brez prebite pare.

ANA (zaduši v prsih krik svoje duše): Vrnil se bo! ...

ALI (se počasi vzpenja): Ne bo se več vrnil. Pustil ji je njene milijone.

ANA (z močjo svoje vere): Vrnil se bo! ... Tudi Zorica se bo vrnila! ...

OBA SE BOSTA VRNILA! OBA! ...

(ANA sama ... čaka ... in ne prizna svoje bolečine.)

KONEC

V PRISTANU SO OREHOVE LUPINE

Avtor o svojem delu

V mojem dramskem delu je predstavljena družina bivšega delničarja iz Ljubljane. Vendar v našem primeru ne gre za izrazitega pridobitnika, marveč za bankroterja, ki je že obubožan dočakal petinštirideseto leto. Tik pred polomom je ujel na limanice revno, toda lepo in dvajset let mlajšo Ano, ki mu je v kupčijski zakon pripeljala nezakonskega sina Veljka.

Ana je hči delavca. Znala se je priboriti do uglednega, toda kratkotrajnega položaja ob strani nezmožnega moža. Poprej je bila služkinja, manufakturna delavka, dostikrat pa tudi na cesti brez dela. Tako je svojega sina vzredila v revščini, katere ga je vseskozi skušala obvarovati. Ko je dopolnil osmo leto, ga je iztrgala iz njegovega naravnega okolja in ga privedla v zlagano razkošje Alijeve hiše. Sledil je polom. Vojna leta so še nekako prebili, po osvoboditvi je dobila Ana primerno administrativno zaposlitev. Po možu, ki mu zapečje kar nekam ustreza, ji je ostalo samo še dolgočasno življenje. Do nedavnega tudi njej ni bilo veliko do tega, da bi si iskala novih družabnih vezi, pa so ji zadoščale vsakodnevne skrbi, s katerimi se je skušala ponovno sprijazniti.

Tu smo zdaj na začetku dogajanja. Ana preživlja poletni dopust. S podeželja sta se na oddih pripeljala tudi hči Vanda in njen soprog Bojan. Navidezno pristrčno sožitje skali novica, da se vrača Veljko po dveletni odsotnosti domov. Zaradi očima, bivšega kapitalista, ni prejemal štipendije, deklasirani položaj ga je peklil in pobral jo je iz Ljubljane v Beograd. Tako se je hkrati rešil materine pretirane ljubezni, osamosvojil se je, našel je samega sebe. Čeravno je živel tudi tam brez štipendije, je ohranil vsaj zavest, da bo s poštenim delom popravil, kar so starši zagrešili.

Spričo trdega dela in ponovnega zapostavljanja se mu vera v pravičnost tega sveta večkrat omaja, vendar vzdrži. V Beogradu se oženi s preprostim dekletom Zorico, ki je zanosila; stiska in neprimerno stanovanje ga privedeta nazaj v osovraženo očimovo hišo.

Sprejme ju pravzaprav edinole Ana — Zorico sprva z ljubosumnostjo — Ali, Vanda in Bojan čutijo do Veljka le odpor in mržnjo. Ta se še okrepi, ker je Ana, ki je po Alijevem bankrotu odločno vzela vajeti v roke, prodala neko posest, ki jim je s špekulacijo še ostala po osvoboditvi. Vsi so uverjeni, da bo zdaj ves ta denar, poltretji milijon, pognala

za svojega revnega sina. Toda Veljko ne mara denarja, zanj se je mama prodala, terja le svojo izgubljeno vero, ki mu jo je s prihodom v to hišo zapravila, hoče, da bi šla z njim drugam, da bi zaživela novo življenje, kjer se ne bo kakor preganjana žival umikal pred družbo, kjer bo imel pravico tudi boriti se proti zlu, ki spremlja naš družbeni razvoj. Ni se zatekel nazaj v Alijev dom kakor v varni pristan, varen pred vsemi življenjskimi konflikti, marveč da dokončno preseka vezi, ki mu kratijo svobodo na poti v življenje. Šele v drugi vrsti lahko smatramo Veljkovo vrnitev kot izhod iz materialne stiske. To nikakor ne zmanjšuje njegovih moralnih imperativov, kajti vsiljuje se nam vprašanje, ali se bo zdaj kaj spremenilo? Z vrnitvijo je razburkal na videz varno zatišje, zdaj pa spet odhaja v borbo za existenco! Bržčas ga torej čaka ponovitev vseh neprijetnosti, ki se jim je začasno umaknil. Resda je upal najti Zorici varno zatočišče do poroda, toda tudi njej je na koncu po vseh peripetijah, ki jih doživi v tolikanj oboževani meščanski hiši, ljubše od »trdnega« krova nad glavò negotovo mesto ob Veljku, saj zdaj mu bo zaupala, ne bo mu več slabila vere v njegovo pot.

Oglejmo si zdaj idejo dela skozi prizmo Veljkove duševnosti! Sam se imenuje deklasiranca. Nas bo zanimalo, kako ravna kot deklasiranec in koliko je tipičen za določeno plast današnje mladine. Zanimali nas bodo njegovi pogledi na družbo.

V svojem stremljenju, v želji po poštenem delu in življenju veruje v zmago naprednih sil družbe, odloči se zanje, ne zato, ker mu bodo edino na ta način odprta vrata v svet, marveč iz čistega prepričanja, da druge poti ne more biti. Odloči se torej za družbo, ki ga je odklonila, ki ga ni sprejela. Vsekakor kruto za njegov optimizem.

Dani so vsi pogoji za pesimistično nastrojenje. Tako tudi presoja in ukrepa, in šele na koncu spregleda, da je zanj dovolj, da ostane v danih razmerah človek, pošten človek brez legitimacije za poštenost, s kakršno se postavlja Bojan.

Družba ga je torej odklonila, še preden se ji je mogel osveščen in po letih dozorel priključiti. Tako jo tudi spoznava zgolj po zunanjih in otipljivih znakih, iz lastnega zagrenjenega, zapostavljenega življenja in izkustva, prav kakor bi večkratni okradenec sodil ljudi kot tatove, neozdravljivi bolnik kot krivce za svojo bolezen, in bi ju le rahlo upanje prepričevalo o nasprotnem: da bodo okradencu vrnilo ukradeno, bolniku zdravje. Veljko presoja družbo kot deklasiranec, ki zanj ni druge izbire kot usoda potepenega psa, pri tem pa se krčevito oklepa edine neomadeževane stvari, ki mu je še ostala, svojega otroštva, oklepa se ga z upanjem brodolomca.

Ne odvrča se od družbenih problemov, noče se osamiti, stalno zavračanje pa mu vceplja kompleks manjvrednosti, nezaupanje v lastne moči, napravi ga še bolj občutljivega ne le za krivice, ki jih mora sam trpeti, temveč za obče zlo. Sicer razume povojne razmere, težnje po vzpostavitvi mirnodobnih odnosov, ki prinašajo s seboj marsikaj nepravilnega, čemur se ni moč izogniti, kar se ne da zgolj administrativno podrediti zakonom etike in vesti. Ve, da se je treba boriti proti zlu, ki

je v ljudeh samih. Le kdaj mu bo dana ta pravica, kje naj jo izterja? V Alijevem domu, kjer so mu jo zapravili, ali pri ljudeh, ki mu je ne priznajo? Brezdomec je. Doma ni ne v kolektivu, da tako imenujem družbo, ne v domu, ki mu ga lahko posreduje mati. Tujec je, kamor se obrne.

Če se na koncu odreče, da bi se identificiral z Alijevo rodbino — nota bene, Ali mu je ponudil roko v spravo, v zameno pa bi se moral podvreči njegovemu redu! — potem mu ne preostane drugega, ko da nujno sprejme svet takšen, kakršen pač je, sprejemati mora borbo z njim, če hoče, da bo imel nekoč svoj varni pristan, dom, družino, ki ga bo obdajala z ljubeznijo in mu vlivala vedno več moči in vere v prihodnost.

Vsako družbeno analitično delo pretendira na čim vernejši prikaz človeka v družbenem kolosu, pri tem pa ne sme zanemariti vzročnih povezav, tako da ostanejo družbene silnice idejno bistveni sestavni del drame. Veljka ne moremo akceptirati kot najbolj tipičnega predstavnika večje množine današnje mladine, pač pa kot enkratni, da ne rečem zgodovinski pojav deklasiranega meščanstva, ki ga je družbeni razvoj pograbil in ga prisilil, da se mu ukloni ali sprejme določene kompromise.

Tak kompromis je napravil Ali kot bivši kapitalist, sedaj srečni tast predstavnika — sicer negativnega, toda v dani situaciji vendarle predstavnika Aliju sovražne ekonomske sredine. Srednjo pot je ubrala tudi Vanda. Kot nekoč mati, se tudi ona prodaja za denar človeku iz njej nasprotnega sloja.

Ana ne dela kompromisov. Ostane zvesta skrajnemu individualizmu; vse življenje je skrbela za lastno korist, za čim hitrejši vzpon po kapitalistični hierarhični lestvici. Opravičilo najde v svoji revni mladosti in kot mati v nenehnem žrtvovanju za sina. Toda ko so ji z revolucijo izpodrezane korenine, ko usahnejo viri, ki so napajali njeno energijo, se zapre pred ljudmi v svoj mali svet, v svoj ozki krog. Bojanova navzočnost in vrnitev obubožanega sina pa jo prebudita iz navidezne letargije, aktivizirata njen pohlep po denarju in moči.

Zanimivo bo morda primerjati Ano in Bojana. Ne trpita se, oba sta individualista, dobro se poznata, oba naglašujeta svojo poštenost in proletarsko preteklost. Razlika je samo v tem, da je bil Anin relativni uspeh pogojen v kapitalizmu, Bojanova majava eksistenca pa v socializmu. Ana je izkoriščala možnosti, ki jih je dovoljeval kapitalizem, Bojan se poslužuje novih družbenih ekonomskih norm, ki mu dopuščajo več svobod, kakor bi mu jih dovolila njegova vest, ko bi jo imel. Razumljivo je, da so v njunih karakterjih ohranjene vse one družbene komponente, ki so ju pomagale graditi, da sta zdaj takšna, kakršna se nam kaže.

V nasprotju z materjo, ki se je borila le za lastne koristi, so v Veljku prebujene nove vrednote, kolektivni ideali. Eden teh je tudi izbira humanitarnega poklica, ki mu je za zdaj še najbolj dosegljiv.

Sicer pa za Veljka ne moremo reči, da ga vodi jasna svetovno-nazorska opredeljenost oziroma program. Čeprav se je že zavestno opredelil, se mora za svoje prepričanje šele boriti, najti mu mora ustrezni

izraz. To vztrajno iskanje je nemara največja vrednota, ki je ne smemo podcenjevati, pa čeprav gre le za vprašanje deklasiranega sloja mladine.

Veljko se bori, da bi mu družba verjela in ga sprejela. Ko za hip kapitulira in se vrne domov, najde doma v Bojanu nemara prav takšnega nasprotnika, kakršni so ga pestili po svetu. Spozabi se in prvič v življenju udari. Razelektrenje pa ne prinese le hipnega olajšanja, marveč še gnus mladega človeka, ki se je odločil za visoke ideale, pa se je ustavil ob minljivi kreaturi, s katero bo čas tako slej ko prej obračunal, če se ne bo prej sama ugonobila v svojem nenasitnem pohlepu.

Veljkov ponovni odhod je pesimistično obarvan. Vendar ga spremlja optimistična misel, da se je za vedno ločil od tujega doma, da je znova pripravljen spopasti se z življenjem in da si bo zgradil svoj dom, resnični varni pristan, ki mu ne bo samo zatočišče, ampak vsekdar trdna opora tudi zunaj doma.

III. STERIJINO POZORJE 1958

NA PREDLOG UMETNIŠKE KOMISIJE SE PODELI
SLOVENSKEMU NARODNEMU GLEDALIŠČU
IZ LJUBLJANE

STERIJINA NAGRADA

ZA NAJBOLJŠO PREDSTAVO V CELOTI
IGRANO NA JUGOSLOVANSKIH GLEDALIŠKIH IGRAH
V NOVEM SADU OD 11. DO 27. 5. 1958

»V PRISTANU SO OREHOVE LUPINE«
OD JANEZA ŽMAVCA

NOVI SAD, 27. 5. 1958. LETA

PREDSEDNIK
UMETNIŠKE KOMISIJE
DUŠAN MATIČ

PREDSEDNIK
STERIJINEGA POZORA
JOSIP VIDMAR

III. STERLIJINO POZORJE 1958

NA PREDLOG UMETNIŠKE KOMISIJE SE PODELI

SLAVKU JANU

REŽISERJU SLOVENSKEGA NARODNEGA GLEDALIŠČA
IZ LJUBLJANE

STERLIJINA NAGRADA ZA REŽIJO —

NA JUGOSLOVANSKIH GLEDALIŠKIH IGRAH,
KI SO BILE V NOVEM SADU OD 11. DO 27. 5. 1958.

— KOMADA »V PRISTANU SO OREHOVE LUPINE«
OD JANEZA ŽMAVCA

NOVI SAD, 27. 5. 1958. LETA

PREDSEDNIK
UMETNIŠKE KOMISIJE
DUŠAN MATIČ

PREDSEDNIK
STERIJINEGA POZORA
JOSIP VIDMAR

Janez Žmavec
V PRISTANU SO OREHOVE LUPINE

Celjski zbornik
posebna izdaja

Izdal
SVET ZA PROSVETO IN KULTURO OKRAJA CELJE

Uredila
Tine Orel in Gustav Grobelnik

Dotiskano
meseca decembra 1958

Naklada
500 izvodov

Tiskala
Celjska tiskarna Celje